

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Filosofie

Studijní program: B1301 Geografie

Studijní obor: Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání

Geografie se zaměřením na vzdělávání

**TOVÁRNÍ STAVBY URČENÉ PRO TEXTILNÍ
PRŮMYSL V LIBERCÍ A OKOLÍ**

**FACTORY BUILDING FOR THE TEXTILE
INDUSTRY IN LIBEREC AND
SURROUNDINGS**

Bakalářská práce: 13–FP–KFL–220

Autor:

Jitka Morávková

Podpis:

Vedoucí práce: PhDr. Lud'ka Hrabáková, Ph.D.

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
58	0	49	0	21	25

V Liberci dne: 27. 6. 2013

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jitka Morávková**
Osobní číslo: **P11000934**
Studijní program: **B1301 Geografie**
Studijní obory: **Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání**
Geografie se zaměřením na vzdělávání (dvouoborové)
Název tématu: **Tovární stavby určené pro textilní průmysl v Liberci a okolí**
Zadávající katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Studium a analýza obrazového a textového materiálu.
Nástin počátku a vývoje textilního průmyslu na Liberecku.
Tovární stavby určené pro textilní výrobu (výběr).
Současný stav objektů.

Pravidelné konzultování dílčích bodů práce s vedoucím BP.
Respektování připomínek vedoucí BP.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

- BERGMANOVÁ, Vlasta. Textilana v obrazech a datech. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita, 2008. ISBN 978-80-7372-399-6.
- MACHAČOVÁ, Jana. MATĚJČEK J. Nástin vývoje textilní výroby v českých zemích v období 1781-1848: Díl 1, Obecné předpoklady. Produkce a zaměstnanost. Rozmístění výroby. Trh a odbyt. Opava: Slezský ústav ČSAV, 1991.
- MACHAČOVÁ, Jana. MATĚJČEK J. Nástin vývoje textilní výroby v českých zemích v období 1781-1848: Díl 3, Sociální vývoj. Exkursy. Závěr. Opava: Slezský ústav ČSAV, 1992.
- RUDA, Vladimír. Příspěvek k dějinám firmy J. Liebieg za první světové války: Z minulosti a přítomnosti Textilany: Sborník statí a vzpomínek. 1. Vydání. Praha - Liberec: Severočeské krajské nakladatelství, 1965.
- RUDA, Vladimír. Počátky textilního průmyslu v Liberci. Liberec: Česká beseda, 1973.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Ludka Hrabáková, Ph.D.
Katedra filosofie

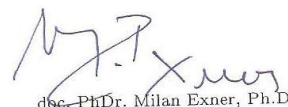
Datum zadání bakalářské práce: 30. října 2011

Termín odevzdání bakalářské práce: 30. dubna 2013

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Milan Exner, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 3. ledna 2012

Čestné prohlášení

Název práce: Tovární stavby určené pro textilní průmysl v Liberci
a okolí

Jméno a příjmení autora: Jitka Morávková

Osobní číslo: P11000934

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložila elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedla jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 27. 6. 2013

Jitka Morávková

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí práce PhDr. Lud'ce Hrabákové, Ph.D. za věnovaný čas, cenné rady a připomínky, vlídný přístup, ochotu a trpělivost při vedení práce.

Anotace

Cílem této bakalářské práce je popsat současný stav budov, původně určených pro textilní průmysl, jejich umístění v Liberci a jejich minulost. První část práce se zabývá historií textilního průmyslu na území Liberce. V této části je popsán vývoj tohoto průmyslu od jeho počátků až po jeho úpadek na konci dvacátého století. Druhá část práce popisuje historický a stavebně-technický pohled na vybrané textilní industriální stavby v minulosti. Zachycuje změny vlastnictví továren a stavební proměny budov v průběhu staletí. Poslední kapitola představuje podobu vybraných staveb v dnešní době a popisuje jejich současný stav a způsob využití.

Klíčová slova

Textilní průmysl, tovární výroba, industriální stavby, soukenictví, plátenictví.

Annotation

This bachelor's degree work aims at describing the contemporary state of buildings, originally designed for textile industry, their location in Liberec and their past. The first part of this work shows the history of the textile industry in the territory of Liberec. A description of textile industry development starting with its first appearance until its decline at the end of the 20th century can be found there. The second part of the work focuses on historical and construction and technical aspects of the chosen textile industry constructions in the past. The changes in factory ownership and building transformations in the course of centuries are being depicted here. The last chapter presents the appearance of the chosen buildings as of now and describes their present-day state and the way of their utilization.

Key words:

Textile industry, factory production, industrial constructions, woolen cloth manufacture, linen weaving manufacture.

Obsah

Úvod.....	9
1 Vývoj textilního průmyslu na Liberecku	11
1.1 Počátky textilního průmyslu	12
1.2 Druhá polovina 17. století	13
1.3 Osmnácté století	14
1.4 Devatenácté století	15
1.5 Dvacáté století	21
2 Tovární stavby určené pro textilní výrobu.....	27
2.1 Továrny v centru města	28
2.1.1 Johann Liebieg & Co. (1827).....	28
2.1.2 J. Phil. Schmidt a synové – přádelna (1868).....	29
2.1.3 Wenzel F. Tschörner – továrna na sukno (1884).....	29
2.1.4 Otto Stadler – barevna a apretura (1884).....	30
2.1.5 Neumann & Bürren – mechanická tkalcovna (1885)	30
2.1.6 Karl Aubin, Protzen & Sohn. - továrna na koberce (1881)	31
2.1.7 S. S. Neumann – mechanická tkalcovna vlny a polovlny (1890)	32
2.1.8 Moritz Grab a synové – přádelna bavlny (1883)	32
2.1.9 Moritz Zweig – tkalcovna vlny a polovlny (1882)	33
2.1.10 H. Schmidt a spol. – barevna kusového zboží (1888)	33
2.1.11 Herminghaus a spol. – tkalcovna (1926)	34
2.2 Továrny v dalších částech města.....	35
2.2.1 Franz Liebieg – továrna vlněného zboží (1843)	35
2.2.2 Lederer a Wolf – přádelna lněné příze (1884).....	35
2.2.3 Josef Kratzig – přádelna a bělidlo (1888).....	36
2.2.4 Carl Wagner a spol. - výroba koberců a přikrývek (1885)	36
2.2.5 Ignaz Ginzkey a Co., výroba koberců (1872).....	37
2.2.6 Kraus a Hoffmann – tkalcovna a barevna (1835)	38
2.3 Továrny na Černé Nise.....	39
2.3.1 Anton Trenkler a synové – továrna na sukno (1854).....	39
2.3.2 Ignaz Hübner – přádelna a skárna (1873).....	40
2.3.3 Adolf Jakob – továrna na vojenská sukna (1880).....	45

2.3.4	Anton J. Kiesewetter – textilní továrna (1883).....	40
2.3.5	Josef J. Salomon – továrny na sukno (1902)	41
2.3.6	Gustav Adolf Jäger – přádelna a pletárna (1888)	41
2.3.7	August Ehrlich – přádelna vigoňové příze (1845).....	42
2.3.8	Anton Ullrich a synové – továrna na sukno a přádelna (1887)	42
2.3.9	Heinrich Brosche - výroba kokosových koberců (1909).....	43
2.4	Textilní továrny ve Stráži nad Nisou	44
2.4.1	Josef Zimmerman – továrna na sukna (1800).....	43
2.4.2	Bratři Siegmundové – továrna na jemná sukna (1890).....	44
2.4.3	Heinrich Karrer – skárna, bělidlo a barevna (1907)	44
3	Současný stav textilních objektů.....	46
3.1	Továrny v centru města	46
3.2	Továrny umístěné mimo centrum města	49
3.3	Kateřinské údolí	51
3.4	Stráž nad Nisou	53
	Závěr	55
	Seznam použité literatury	57
2.	Historické fotografie.....	76

Úvod

Liberec patří mezi města s jednou z největších koncentrací textilních továren v severních Čechách. Cílem mé práce je popis současného stavu vybraných textilních továren v Liberci a okolí. Pro následné zkoumání byly vybrány známé budovy, které se významně podepsaly na rozvoji textilní výroby na Liberecku. Nebylo možné zpracovat informace o všech stavebách textilního průmyslu, protože taková práce by byla velmi rozsáhlá. Z tohoto důvodu jsou vybrány pouze ty nejznámější a podle mého názoru reprezentativní stavby.

Určujícím prvkem výběru pro většinu staveb v této práci byl vodní tok, který byl základní podmínkou výstavby těchto budov, dále se jednalo o význam továrny z hlediska velikosti areálu nebo nadregionálního působení.

V první kapitole je popsán vývoj textilního průmyslu na Liberecku od jeho počátků až po jeho postupný úpadek na konci dvacátého století. V této kapitole nezacházím do podrobných detailů, které jsou již popsány v příslušné literatuře, jde spíše o přiblížení situace v jednotlivých dějinných obdobích. Jsou zde popsány příčiny vzniku prvních manufaktur, jejich následná modernizace a historický vývoj tohoto průmyslu. Kapitola se zaměřuje mimo jiné na éru rodiny Liebiegů, ale také na dnes již méně známé majitele továren.

Pro zkoumání současného stavu budov bylo důležité zjistit také jejich minulost. Druhá kapitola se zabývá historickým vývojem vybraných areálů a budov. Tovární stavby jsou rozděleny do několika částí podle umístění a přítomnosti konkrétního vodního toku. V této kapitole je zaznamenán stavební vývoj textilních areálů a také jsou popsány změny vlastníků a další zajímavé informace týkající se těchto budov.

V poslední kapitole je podrobněji popsán současný stav budov a jejich předpokládaný osud, pokud byl u vybraných objektů zjištěn. Zaznamenána je také nynější podoba továrních areálů a jejich způsob využívání. Nalezneme zde tedy výrobní již zaniklé, ale i zrekonstruované a plně funkční. Většina z nich však dnes již neslouží původním účelům.

Přílohou práce je bohatá fotodokumentace současného stavu objektů a mapové přílohy, které znázorňují rozmístění staveb v Liberci. Na mapách je jasně vidět rozmístění staveb podél vodního toku a koncentrace továrních budov v centru města. Na fotografiích můžeme dobře vidět současnou podobu textilních staveb a některé můžeme porovnat s historickými fotografiemi v druhé části příloh.

1 Vývoj textilního průmyslu na Liberecku

Liberec a textilní průmysl jsou spolu po staletí neodmyslitelně spjaty. První osídlování Liberecké kotliny nastalo až v polovině 14. století, přesné datum založení města Liberce není známo. Liberecko vlastnili v té době páni z Bibrštejna, kterým dále patřilo i sousední Frýdlantsko.

Město Liberec nevzniklo v této oblasti bezdůvodně. Hlavním faktorem pro založení města byl vznik obchodní cesty, která vedla ze Zhořelce přes Frýdlant k Hodkovicím nad Mohelkou a dále přes české území. Tato cesta procházela později i přes Liberec, takže zde začalo pomalu vznikat velmi dobré místo pro obchod.

Krajina je zde hornatá, s vyšší nadmořskou výškou a klimatickými podmínkami nevhodnými pro zemědělství, proto si zde museli najít lidé jiný zdroj obživy. Dalším důležitým faktorem pro vznik měst byl vodní tok. V této oblasti byla hlavní vodní tepnou Lužická a Černá Nisa a poté i další toky, jako například Jizerský a Harcovský potok. Z důvodu velkého počtu lesů a přítomnosti vodních zdrojů zde bylo ideální místo nejen pro rozvoj textilního průmyslu, ale i dalších druhů průmyslové výroby. Lidé zde chovali například ovce, které byly využívány hlavně na vlnu.

Liberec na severu Čech byl vhodným útočištěm pro putující obchodníky, kteří se zde zastavovali kvůli odpočinku a doplnění zásob na jejich dlouhých cestách. Také samozřejmě docházelo k výměně či prodeji zboží, se kterým obchodovali. Z tohoto důvodu se zde obchod začal rozvíjet a díky cestám na Žitavu se obchodovalo nejen s městy v Čechách, ale také s německými zeměmi a dalšími státy v Evropě.

Po vládě rodu Bibrštejnů nastoupili Redernové, kteří začali velmi podporovat podnikání města. Řemesla ve městě zažívala rozkvět a výrazný rozvoj znamenalo hlavně soukenictví. Ekonomický vzestup Liberce trval i nadále, což vedlo ke vzniku nových vesnic v liberecké kotlině. Mezi tyto vesnice patřil například Růžodol, Lukášov, Starý Harcov a další. Počet obyvatel se zvětšoval a možnost práce sem lákala i další osídlence. Za vlády rodu Redernů začalo rozložení města nabývat pravidelného tvaru a došlo k výstavbě nových budov. Byl vybudován renesanční zámek, kostel, radnice a náměstí s okolními ulicemi, kde bylo vytvořeno centrum obchodu.

1.1 Počátky textilního průmyslu

Textilní průmysl si na území Liberce prošel dost trnitou cestou. Je velice zajímavé, jak v jednotlivých obdobích jeho rozvoj stoupal, nebo byl naopak potlačován. Největší rozmach v textilním průmyslu na Liberecku zaznamenalo plátenictví a soukenictví. Půda v liberecké kotlině nebyla pro pěstování plodin příliš úrodná, proto se zde pěstoval hlavně len. Tato rostlina byla důležitou surovinou pro odvětví plátenictví. Další možností obživy zdejších obyvatel byl chov dobytka, převážně ovcí. Hlavní surovinou pro další významné odvětví textilního průmyslu, kterým bylo soukenictví, byla tedy vlna.

V polovině 14. století vyráběli látky v liberecké kotlině jen soukromníci a drobní řemeslníci, kteří si nakupovali suroviny pro výrobu sukna a poté z nich vyráběli hotové výrobky. Ze začátku prodávali řemeslníci vyrobené zboží jen obyvatelům města a do blízkého okolí. Postupně se však prodej zboží díky stavbě nových cest rozšiřoval i do vzdálenějších měst a vesnic.

Důležitým bodem ve vývoji textilního průmyslu bylo založení cechů. „21. února 1599 dostali liberečtí soukeníci konečně svá statuta cechu.“¹ V těchto sdruženích bylo členství povinné. Pokud někdo prodával své zboží bez přihlášení do cechu, hrozily mu vysoké pokuty. Prodej vyrobeného zboží mimo cech tedy nebyl pro drobného řemeslníka možný. Cechy se staraly o kvalitu zboží a bránily konkurenci mezi obchodníky.

Zavedení cechů přivádělo do prosperujícího Liberce nové řemeslníky a obchodníky. „Roku 1579 se v Liberci usadil významný soukenický mistr Urban Hoffmann. Roku 1605 zřídil Petr Lehmann první barvírnu.“² Stavba nových budov pro textilní průmysl přispívala k většímu ekonomickému rozmachu města.

Textilní průmysl se v liberecké kotlině rozvíjel i za vlády Albrechta z Valdštejna. Mezi důležitá odvětví patřilo plátenictví i soukenictví, kterým se dařilo ve stejné míře. Značnou podporu v této době měla tato odvětví z důvodu zásobování armády vojenskými uniformami. Poptávka byla značná, ale ne příliš finančně výhodná.

---

¹ BERGMANOVÁ, Vlasta. *Textilana v obrazech a datech*, 2008, ISBN 978-80-7372-399-6, s. 13.

² BERAN, Pavel. HLUŠIČKOVÁ, Hana. *Technické památky: V Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 2002, ISBN 80-727-7042-X, s. 355.

Dodávání zboží pro armádu znamenalo dostatek práce, ale řemeslníkům se více vyplácelo dodávat látky určené pro výše postavené úředníky a důstojníky, než pro obyčejné řadové vojáky.

Počet mistrů a tovaryšů se v cechu postupně zvyšoval, s čímž stoupal počet dílen. Výrobní přestávaly soukeníkům a pláteníkům stačit. „Zejména stará valcha, vybudovaná v letech 1579 – 80, byla již značně zchátralá a nevyhovovala ani svou velikostí. Proto vrchnost přistoupila roku 1632 k vybudování nové, již zděné a patrové budovy, která byla postavena u Nisy ještě před městem u vesnice Růžodol. Sloužila dlouho celému cechu a pro vrchnost znamenala další zdroj příjmů, neboť za valchování museli soukeníci odvádět poplatek. Nevyhovující byla i stará barvírna pamatující počátky libereckého soukenictví. Cech si proto v roce 1633 postavil novou, která stála až do 19. století.“³

V první polovině 17. století dochází ke značnému rozvoji textilního průmyslu a lidé přicházejí do Liberce za prací. Textilní výrobky nebyly vyráběny pouze pro Čechy, ale vyvážely se i do jiných zemí, což zaručovalo zatím stálý odbyt a jisté pracovní pozice.

Jediný, kdo se v této době však mohl radovat, byl nakrátko Soukenický cech, který se do této doby rozrostl a stal se silnou organizací, která vynesla město Liberec na nejvyšší příčky ve zpracovávání vlny. Radost Soukenického cechu však netrvala dlouho a úpadek přišel s třicetiletou válkou.

1.2 Druhá polovina 17. století

Začátkem druhé poloviny 17. století nastává období bídy a značné nejistoty, a to nejen v textilním průmyslu. Vrchnost nastavila pro řemeslníky tak přísné podmínky, že to nebylo pro mnoho lidí únosné. Nebyl zde dostatek surovin pro výrobu a také chyběl následný odbyt vyrobeného zboží. Řemeslníci museli pracovat pro vrchnost za dost nepříznivých podmínek, nebo odcházeli do jiných krajů hledat práci, aby se uživili.

„Odchodem velkého počtu kvalifikovaných pracovníků do ciziny, hlavně do sousední Lužice, kterou český stát během třicetileté války ztratil, poklesla kvalita i objem výroby. Soukeníci nebyli natolik hospodářsky silní, aby mohli čelit tlakům vrchnosti a posléze i

---

³ KARPAŠ, Roman. *Kniha o Liberci*, 2004, ISBN 80-867-6113-4, s. 34.

obchodníků s vlnou. Jejich hmotné zatížení se v následujících letech zvyšovalo i jinak.“⁴

Výrobci museli platit dost vysoké poplatky, které se platily nejen cechu, ale i za pronájem věcí potřebných pro práci. Řemeslník si musel pronajmout valchu, což bylo velmi drahé a také se odváděla část peněz za vyrobené kusy sukna.

Vrchnost se snažila na řemeslnících vydělat co nejvíce peněz a vymýšlela si různé cesty jak si co nejrychleji zajistit své příjmy. Tento trend však dost razantně brzdil rozvoj textilního průmyslu.

1.3 Osmnácté století

Počátkem tohoto století se textilní průmysl zase začal rozmáhat. Po době krize se výrobcům látek začalo dařit a začalo se i s vývojem nových barev pro barvení, či strojů pro zlepšení kvality látek a urychlení její výroby.

„Roku 1716 se Liberec s výrobou 12 000 kusů sukna za rok dostal do čela všech českých měst. Největší pokrok učinili liberečtí barvíři, kteří v roce 1726 užívali již asi 15 druhů barev, později i módní brilantní šarlatovou (červenou) barvu, kterou tehdejší trh velmi žádal. Liberecká barvírna pracovala pro textiláky ze širokého okolí. Významným počinem bylo založení nové městské čtvrti nazvané Filipovo město (konec 18. století). V roce 1732 vybudoval soukenický cech novou valchu, která zajišťovala zušlechťení sukna.“⁵

Tyto nové vymoženosti a novinky na textilním trhu znamenaly navýšení poptávky a řemeslníkům se tak začaly zvedat příjmy. Drobní řemeslníci začali prodávat své zboží kupcům, ze kterých se většinou v této době stávali majitelé manufaktur. Mistři své zboží začínali více vyvážet i do ostatních zemí a libereckému textilnímu průmyslu se opět začínalo dařit.

V osmdesátých letech se v Liberci začínají objevovat první manufaktury, které jsou většinou zakládány podél říčních toků. Významnou revolucí v textilním průmyslu je využívání prvních strojů k výrobě látek. Tyto prvky modernizace jsou sice ještě

---

⁴ KARPAŠ, Roman. *Kniha o Liberci*, 2004, ISBN 80-867-6113-4, s. 34.

⁵ BERGMANOVÁ, Vlasta. *Textilana v obrazech a datech*, 2008, ISBN 978-80-7372-399-6, s. 14.

primitivní a z velké části dřevěné, ale slouží k urychlení práce. Zavedení manufaktur znamená také vytvoření nových pracovních míst. Ruční výroba sukna již přetrvává pouze v odlehlějších oblastech.

„Teprve majitelé manufaktur Möller a Berger prolomili cechovní zvyklosti. Roku 1798 zahájil Johann Georg Berger výrobu sukna s využitím moderních strojů - v letech 1800 – 1803 ve svém podniku instaloval parní stroj a spřádací a postřihovací stroje. Roku 1802 byla založena Möllerova soukenická továrna.“⁶

Nové továrny vznikaly i v okolí Harcovského potoka. „Nešlo o příliš lukrativní místo, protože tam byly časté záplavy. Od roku 1796 se mu říkalo „Sorge“, což vystihuje český název „Na bídě“, který dodnes používáme. Přesto zde začali v květnu roku 1806 podnikat bratři Ludwigové. Koupili pozemek na konci Bídy, získali vodní právo na Harcovském potoce a založili v údolí malou přádelnu a úpravnu látek.“⁷

Koncem 18. století se výroba sukna rozmohla natolik, že převážila významně výrobu plátenickou. Pláteníci začínali více než jen využívat pro výrobu svých látek bavlnu, protože se dala lépe zpracovat. Počet mistrů, tovaryšů i dalších pomocníků byl mnohonásobně vyšší, než na začátku století z důvodu růstu nových pracovních míst v továrnách. Důležitým krokem v rozvoji textilního průmyslu bylo zavedení výrobních strojů, objev parního stroje a zlepšení výroby látek.

1.4 Devatenácté století

V této době byl již vývoj na dost vysoké úrovni. Vznikaly velmi kvalitní látky mnoha barev a druhů. Docházelo k postupnému úpadku plátenictví, protože len byl nahrazen bavlnou, která byla kvalitnější a vhodnější pro zpracování.

Začátek devatenáctého století byl ve znamení napoleonských válek. V tomto období se v naší zemi velice dařilo v textilním průmyslu, protože byl zákaz dovozu látek z Anglie, a proto byla v Evropě velká poptávka po kvalitních látkách. Tento vzestup průmyslu však netrval příliš dlouho. Jakmile byl zákaz dovozu zrušen, začala Anglie opět své látky vyvážet a o naše méně kvalitní látky již nebyl takový zájem. Anglické látky se

---

⁶ BERAN, Pavel. HLUŠIČKOVÁ, Hana. *Technické památky: V Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 2002, ISBN 80-727-7042-X, s. 355.

⁷ BERGMANOVÁ, Vlasta. *Textilana v obrazech a datech*, 2008, ISBN 978-80-7372-399-6, s. 16.

začaly dovážet i do naší země. Byly kvalitnější a levnější, což znamenalo obrovskou konkurenci pro naše výroby látek. Soukeníci na Liberecku se z tohoto důvodu dost obávali cizinců, protože by jim mohli sebrat práci. Cechy z tohoto důvodu ani cizince do svých řad nepřijímaly.

Značná konkurence znamenala snížení ruční výroby látek a zavádění nových strojů, které urychlovaly výrobu a zlepšovaly jejich kvalitu. Většina manufaktur ležela na vodních tocích, které sloužily k pohonu strojů. Řeka Nisa a další vodní toky v Liberci byly tedy dost znečištěny odpadem z továren. Liberecké řeky a říčky byly známé svou různorodostí barev, protože na nich ležely liberecké barvírny a všechen odpad barvení látek šel do těchto toků.

Na začátku 19. století nechal hrabě Clam–Gallas vybudovat vlastní barvírnu podél cesty do Vratislavic nad Nisou. Nechal vysušit tuto oblast a v oblasti budoucího hlavního vchodu do Textilany vyrostla nová barvírna příze. Její otevření byla velická událost, které se zúčastnila i hraběnka Josefína, po níž dostalo údolí jméno. Za budovou, ve směru na Vratislavice nad Nisou, nechal hrabě vybudovat rybník, který sloužil částečně k pohonu strojů. Přáderna však nevydělávala tolik, kolik by si hrabě představoval, a proto ji roku 1808 prodal společnosti Karl Ballabene.

Ve dvacátých letech 19. století přicházejí do Liberce sourozenci Liebiegové. Johann, Franz a jejich sestra Pauline si ve městě otevírají obchod s látkami, což byl základ pozdějšího vzniku firmy Gebrüder Liebieg. O jejich zboží byl velký zájem a sourozencům se rychle začínalo dařit. Bratři byli nejen dobří obchodníci, ale také věděli, že je nutné hlídat si své konkurenty. Sledováním cizích technik výroby a prodeje vylepšovali ty své. Díky vylepšování svých prodejních dovedností a sledování aktuálních novinek na trhu se velice rychle zařadili mezi úspěšné podnikatele. Zanedlouho jim však prostory pro výrobu látek již nestačily a proto bylo potřeba najít vhodnější místo pro rozvoj jejich podnikání.

„V roce 1828 zakoupil Johann Liebieg bývalou clam-gallasovskou manufakturu v Josefinině údolí, která příliš neprosperovala.“⁸ Koupil ji od bankovního domu

---

⁸ CHOCHOLOUŠKOVÁ, Hana, LHOTOVÁ, Markéta. *Liberec*, 2010, Zmizelé Čechy. ISBN 978-80-7432-031-6, s. 12.

Ballabene a spol., který ji nabídl do prodeje, protože mu již přádelna a barvírna nevydělávala dostatek peněz.

Johann Liebieg vyráběl látky, které se do té doby vyráběly pouze v Anglii. Sledoval poptávku po moderním zboží a přizpůsobil jí svou výrobu. Z prostého soukenického tovaryše se z něho rychle stal movitý obchodník a podnikatel. Johann začal postupem času investovat nejen do rozvoje textilního průmyslu na Liberecku, ale i do dalších oblastí podnikání.

Sledování módních trendů nebylo pro Johanna Liebiega jednoduché. Musel podstoupit mnoho cest do zahraničí, které by se daly označit jako “špionáž“, při kterých dovezl zpět nové poznatky a také vzorky látek, které se budou prodávat.

S Johannem spolupracoval i jeho bratr Franz, který pomáhal s řízením obchodu. Nebyl však příliš podnikavý, takže na cesty se vydával jen jeho bratr a on se zde staral o chod obchodu. Bratři byli dost rozlišní, proto se také postupem času rozešli a každý se věnoval svému podnikání.

Do této doby využívaly továrny k výrobě energie vodní toky, nebo pohon s využitím dobytčí či koňské síly. Vodní toky znamenaly levný zdroj energie. Bylo však potřeba vymyslet lepší zdroj energie, než byl tento, protože toky nebyly příliš stálé a vyrobená energie již nestačila. Novým zdrojem měla být pára, která bude pohánět stroje pro výrobu látek. Byl zde však problém s dostatečným množstvím kvalitního černého uhlí na topení. Dřeva z okolních lesů bylo dost, ale jeho spalování bylo dost drahé, protože dřevo nebylo příliš výhřevné. K pohonu parních strojů také sloužila rašelina, nebo lignit.

Tato revoluce znamenala pro mnoho menších firem likvidaci, protože nestačily konkurenci svým vybavením. Mezi tyto podnikatele patřili například Gottfried Möller, Franz Ulbrich a Johann Georg Berger.

V této době vzniká firma Johann Liebieg & Company (1828), která se brzy stane největším výrobcem látek na Liberecku. „Po bratrově odchodu z firmy se stal Johannovou pravou rukou pohorský faktor Wenzel Dworzak z Prahy, který měl na

starosti obchod. Vzal si za ženu Johannovou sestru Pauline a v roce 1833 se stal spolumajitelem firmy.“⁹

Firma se velmi rychle rozvíjela a Johann i nadále cestoval po zemích Evropy a učil se novým věcem. Při svých cestách však nezapomínal na své dělníky v továrně. Začal se postupně starat i o jejich spokojenost. Začalo to příspěvky v nemoci na léky a doktora, což v té době nebylo běžné. Johann Liebieg měl velmi propracovaný plán, jak se postarat o své zaměstnance.

Jak se Liberec rozvíjel, tak i Johann Liebieg nečekal se stavbou dalších budov. Postavil komplex domů pro zaměstnance a jejich nadřízené, kde měli lidé v blízkosti všechno potřebné. Nájem za bydlení Liebieg svým zaměstnancům strhával z výplaty, takže mu část vynaložených peněz na stavbu ubytovacích kapacit šla zpět. Také zde vystavěl školy a školky, krámy a hostince. Vše bylo umístěno tak, aby lidé nemuseli chodit do jiných částí města a aby byly služby v dosahu jejich ubytování. Obyvatelé těchto čtvrtí tedy nemuseli chodit daleko a své finance utráceli v okolí svého bydliště, což bylo pro Liebiega velmi výhodné, protože zde vlastnil většinu nabízených služeb. Výstavba těchto „měst ve městě“ tvořila části Liberce, který v budoucnu čekal velký rozmach. Liberec se stal jedním z prvních měst s vlastní plynárnou, která sloužila k výrobě plynu a také zásobovala plynové osvětlení v ulicích města.

Firmě se i nadále dařilo a areál budov se postupně rozšiřoval. Postupem času došlo i ke změnám ve vedení firmy. „V roce 1856 se společníky Johanna Liebiega stali jeho tři nejstarší synové – Johann, Heinrich a Theodor, kteří dostali v roce 1863 od otce plnou moc k řízení jednotlivých podniků. O tři roky později (1866) se postavil do čela celé firmy Heinrich. Johann Liebieg junior se stal správcem továrny v Luhu u Raspenavy, Theodor se ujal řízení velkoobchodu a bankovního domu ve Vídni, založeného v roce 1841 po úspěšné expanzi do zahraničí.“¹⁰ Veškerý majetek však převzali synové až po smrti svého otce Johanna Liebiega.

V polovině 19. století byly zaváděny výrobní stroje, které poháněl vodní tok nebo pára. Došlo k protestům některých zaměstnanců, kteří se domnívali, že jim stroje vezmou práci. Lidé vedla obava ze ztráty zaměstnání k ničení strojů v továrnách. Tyto nepokoje

---

⁹ BERGMANOVÁ, Vlasta. *Textilana v obrazech a datech*, 2008, ISBN 978-80-7372-399-6, s. 23.

¹⁰ KARPAS, Roman. *Kniha o Liberci*, 2004, ISBN 80-867-6113-4, s. 90.

však byly brzy zastaveny a rozmach strojů mohl dále pokračovat. „Podél toku řeky Nisy od Vratislavic (Lužická Nisa), Rudolfova (Černá Nisa) a Lukášova (Harcovský potok – po staru také Nisa) až po Stráž nad Nisou vyrostla řada továren. Roku 1859 byly zrušeny cechy a soukenický cech se roku 1861 přeměnil na zvláštní společenstvo.“¹¹ Pro rozvoj textilního průmyslu byla však důležitá i další modernizace města. Byla zavedena železnice, která nyní usnadnila transport výrobků a surovin pro výrobu. Také zlepšila konkurenceschopnost místních manufaktur.

Jak už bylo v textilním průmyslu zvykem, výnosná období se střídala s krizovými velmi často. V první polovině šedesátých let propukla krize v bavlnářském průmyslu. Na pokles produkce opět navázaly i dělnické nepokoje, které znesnadňovaly provoz továren. Krize skončila až po prusko – rakouské válce, kdy textilní průmysl opět začal vzkvétat. V průmyslu se výrobcům dařilo a to se začalo odrážet i na změně přístupu k zaměstnancům. Byla jim zkrácena pracovní doba na 12 hodin denně, zvyšovaly se mzdy a snižoval se počet zaměstnaných dětí.

Další krize však nastala, když byl Anglii povolen volný obchod a textilní manufaktury v Čechách náhle nebyly schopny bojovat se zahraniční konkurencí. Tuto nesnadnou situaci dále zhoršil krach na vídeňské burze. Znamenalo to konec pro obrovský počet malovýrobců a soukromých obchodníků. „Krizi podlehlly i některé zavedené firmy. V prosinci roku 1873 musela zastavit provoz továrna Siegmund & Neuhäuser v Machníně a brzy následoval úpadek podniku Eduarda Tranklera ve Stráži nad Nisou.“¹² Velké firmy však toto nepříznivé období přečkaly a zřejmě díky tomu nedošlo na Liberecku k dalším nepokojům ze strany zaměstnanců.

Velké firmy si v liberecké kotlině začaly vytvářet jakýsi monopol. V Liebiegových a dalších větších závodech byl kladen hlavně důraz na zvýšení výkonu dělníků většinou za stejnou mzdu, jakou dostávali předtím. Začal velký boj s konkurencí. Dělníci většinou pracovali na dvě směny, aby nebyl provoz zastavován. Výrobci museli své sukno vyrábět levně, což se začalo časem podepisovat na jeho kvalitě.

---

¹¹ BERAN, Pavel. HLUŠIČKOVÁ, Hana. *Technické památky: V Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 2002, ISBN 80-727-7042-X, s. 355.

¹² KARPAS, Roman. *Kniha o Liberci*, 2004, ISBN 80-867-6113-4, s. 145.

Koncem století došlo opět ke změnám ve vedení Liebiegových závodů. „V roce 1887 z vedení firmy odstoupil Johann ml., roku 1891 ve svých 51 letech nečekaně zemřel Theodor. Firmu vedl prakticky jen Heinrich, jediný ze synů jejího zakladatele. Dědici firmy se stali tři synové z pěti dětí, které měl Theodor s manželkou Angelikou Clemens. Osmnáctiletý Theodor ml. (nar. 1872) v té době dokončoval svá studia ve francouzské Remeši, jeho mladší bratr Gisbert (nar. 1874) studoval práva, nejmladší Leo (nar. 1882) byl teprve devítiletý. Theodorovi starší synové přistoupili do vedení firmy až v roce 1897, zatímco nejmladší z nich se na přímém vedení nepodílel. Později stanul v čele podniku Theodor ml., Gisbert vedl vídeňský dům a stal se druhým hlavním továrníkem, zatímco Leo řídil haličská panství rodiny Liebiegů.“¹³ Firmě se dařilo i po změně vedení a koncem devatenáctého století již patřila mezi největší v Rakousku-Uhersku.

Na přelomu století se také město Liberec dočkalo velkých změn na svém vzhledu. Bylo zde postaveno velké množství budov, které znamenaly mnohé pro chod a ráz města. Velkolepá byla výstavba liberecké přehrady, která posloužila nejen k rekreaci obyvatel, ale byla také využita jako trvalý zdroj energie pro textilní manufaktury. Také měla chránit továrnu Liebiegů před povodněmi. Na svazích okolo přehrady pomalu rostly luxusní vilky, které sloužily bohatším vrstvám obyvatel.

Části Liberce se rozrůstaly o vilové čtvrti a domy pro chudší obyvatele. „Nejucelenější projekt v tomto směru realizoval Theodor Liebieg, snad ještě pod vlivem názorů svého strýce Heinricha von Liebiega, zemřelého roku 1904. Firemní čtvrť známá jako Liebiegovo městečko, vytvořila ve složitém terénu nad továrním komplexem (dnešní Textilana a. s.) členitou spleť ulic s vilkami a domy částečně navazujícími na tradiční libereckou zástavbu klasicismu přelomu 18. a 19. století. Čtvrť se stala synonymem prosperity textilní výroby na Liberecku. Jakob Schmeissner, norimberský architekt povoláný Liebiegem k jejímu projektování, již pro tuto rodinu dostavoval vilu v romantickém duchu historismu ve svahu pod klášterem voršilek na ostrohu nad hrází přehrady.“¹⁴ Liebiegovo městečko nabízelo vše potřebné pro své obyvatele. Nacházely se zde veškeré služby, které mohli pracovníci potřebovat. Převážnou část obyvatel této oblasti tvořili dělníci, úředníci a mistři, pracující v Liebiegově továrně. Centrem dění bylo Theodorovo náměstí (dnešní náměstí Pod Branou). Pro děti zaměstnanců byla

---

¹³ BERGMANOVÁ, Vlasta. *Textilana v obrazech a datech*. 2008, ISBN 978-80-7372-399-6, s. 44.

¹⁴ ČTVERÁČEK, Karel. MOHR, Jan. *Liberec: mezi vzpomínkou a přítomností = Reichenberg : zwischen Erinnerung und Gegenwart*. 2001, ISBN 80-238-7667-8. s. 96.

postavena obecná škola a domov mládeže, pro mladší děti také jesle a mateřská školka. V textilních továrnách pracovalo větší množství žen a dívek, pro které byl postaven dívčí domov. V provozovaných obchodech se prodávalo zboží z vlastních velkostatků či podniků. Dále se zde nacházel i hostinec a další služby pro potřebu zaměstnanců. Liebiegova rodina se poté i nadále podílela na mnoha významných stavbách v Liberci.

1.5 Dvacáté století

Před začátkem první světové války se stavba nových budov zastavila a dokončovaly se jen rozestavěné stavby, na které zbyly finance. Liebiegova firma se nadcházející válce velmi rychle přizpůsobila a začala vyřizovat zakázky pro armádu. Továrna Liebiegů sice nepracovala na plný výkon, ale i tak vydělávala. Z tohoto důvodu si Liebiegova rodina mohla dovolit i v tomto období investovat do dalších nemovitostí. Nastala doba, kdy muži museli nastoupit do války a ženy přebírají jejich pracovní pozice, aby uživily své rodiny. Pomalu docházely suroviny na pohon strojů, ale také lidé neměli pomalu co jíst. Nastaly další nepokoje a demonstrace. Kvůli nedostatku zboží se začal v severních Čechách rozmáhat černý obchod. Válečná situace textilnímu průmyslu příliš neprospěla a mnoho výroben muselo čelit těžké situaci na trhu, kde probíhal boj o suroviny.

V poválečném období nebyla situace o nic lepší. Podnikatelé v textilním průmyslu se museli obávat konkurence nejen ze západu, ale nyní také z východních zemí, které se hlásily o místo na trhu. Liberečtí podnikatelé museli tedy navázat nové kontakty ve světě. „Proto byly v roce 1919 založeny Liberecké veletrhy (Reichenbergmesse), první v Československu. Tyto akce organizoval spolek německých průmyslníků a obchodníků v čele s předsedou Theodorem Liebiegem. Jejich cílem bylo každoročně uspořádat přehlídku průmyslového zboží. K tomuto účelu postavili na dnešní Masarykově třídě výstaviště, rozkládající se na ploše 40 hektarů a vybavené dřevěnými výstavními halami.“¹⁵ Tento nápad se velmi osvědčil a o výstavě byl velký zájem.

Po první světové válce byla řada textilních továren ve velmi špatném stavu a strojní zařízení byla velmi zastaralá. Vodní a parní pohon strojů byl nevyhovující. Mnoho majitelů manufaktur se snažilo své výroby modernizovat, ale i přes jejich snahu zlepšit své služby chyběla následná poptávka po vyráběném zboží.

---

¹⁵ BERGMANOVÁ, Vlasta. *Textilana v obrazech a datech*. 2008, ISBN 978-80-7372-399-6, s. 55.

Liberec se pomalu vzpamatovával z války a postupně se sem začínalo stěhovat nové obyvatelstvo. Modernizace se netýkala pouze továren. Ve městě bylo postaveno mnoho nových budov určených pro bydlení a také zde byly vytvořeny nové prodejní a nákupní prostory. Hlavní stavby, určené pro prodejní účely, byly například Brouk a Babka, nebo prodejna obuvi Baťa.

Konkurence ze zahraničí dohnala větší podnikatele k investicím i mimo naše území. Mezi tyto investory patřil i Liebieg, který rozšiřuje své podnikání do méně rozvinutého Maďarska. V této zemi je levnější pracovní síla a Liebieg sem stěhuje své stroje ze zrušené továrny. Zakládá zde firmu Liebieg Budapester Textilwerke, A. G., která zaměstnala na 400 lidí. Dále zakládá i podnik Filtex-Verein, který patří později mezi největší maďarské textilní závody.

Menší podniky na Liberecku zanikly, větší firmy, zabývající se textilním průmyslem, se však udržely. Mezi dvě největší textilní firmy v liberecké kotlině patří Johann Liebieg & company a výrobce koberců a přikrývek I. Ginzkey. Musíme však zmínit také další větší firmy, jako byly C. Neumann a synové a Lederer a Wolf.

V polovině třicátých let začalo období světové hospodářské krize, které významně ovlivnilo i textilní průmysl na Liberecku. Výrobní byly závislé na dovozu surovin, čímž se zvyšovala cena vyrobeného zboží. Stroje na výrobu látek byly značně zastaralé a nestačili konkurenci. Poháněl je ještě z velké míry parní nebo vodní pohon, takže se muselo uhlí dovážet. V modernizaci strojů byl obecně český textilní průmysl dost pozadu oproti jiným evropským zemím, které nás ve výrobě látek rychle předbíhaly. Tato situace vedla ke snížení exportu, což vedlo k přerušení či zastavení provozu v mnohých menších továrnách.

Zavření výroben vedlo k propuštění velkého množství pracovníků. „Jen v samotném Liberci uzavřelo brány 26 menších podniků s 2021 zaměstnancem, mezi nimi i známá větší firma S. S. Neumann s 232 zaměstnanci (1932). Zbylé podniky značně omezily provoz. V Liebiegově libereckém závodě klesl stav zaměstnanců z 2000 na 800, u Ginzkeyeve Vratislavicích z 2600 také na 800, u firmy Lederer a Wolf ve Vesci ze 788 na 600 pracovníků a tak bychom mohli pokračovat.“¹⁶ Lidé neměli peníze na nákup zboží, takže i podnikatelé přicházeli o své zákazníky.

---

¹⁶ KARPAS, Roman. *Kniha o Liberci*, 2004, ISBN 80-867-6113-4, s. 312.

Po překonání období krize následovala značná deprese nejen v textilním průmyslu, ale i dalších odvětvích. Mnoho podniků svou činnost již neobnovilo. Nezaměstnanost byla sice vysoká, ale i přes to chyběli v textilním průmyslu kvalifikovaní pracovníci. Na tento problém reagovala Obchodní a živnostenská komora v Liberci vytvářením kvalifikačních kurzů pro budoucí zaměstnance. Na konci třicátých let má značný vliv na průmysl v pohraničí i politická situace.

Situace se zhoršila po výhře henleinovců ve volbách. Tato změna politické situace odstartovala zhoršení podmínek pro české obyvatelstvo, které bylo značně diskriminováno ze strany německých obyvatel. Od této doby se až do roku 1938 v pohraničí rozmáhá nakupování zboží jen od německých obyvatel, což vedlo k likvidaci některých českých podniků. Mnoho lidí tedy začalo pohraniční oblasti opouštět a na to doplatil i textilní průmysl. Po Mnichovské dohodě, na přelomu září a října roku 1938, zabrala Liberecko a další pohraniční oblasti německá armáda a odsunuto bylo i zbylé české obyvatelstvo. České výrobny si začali zabírat němečtí podnikatelé. K firmě Johann Liebieg & Company byla přiřazena firma Rolffs, kde vlastnil Theodor Liebieg majetkový podíl.

Roku 1939 dochází ke změně ve vedení firmy Johann Liebieg & Company. Theodor Liebieg umírá a do vedoucí pozice je zvolen jeho syn Johann Wolfgang Liebieg. Syn Johann byl nejen majitelem podniku svého otce, nyní byl také předsedou závodní rady frýdlantské firmy Rolffs a dále také předsedou správní rady firmy Schmieder. Po smrti Theodora Liebiega vedl Johann firmu s tehdejšími řediteli Knorr-Krehanem, který měl hlavní slovo v chodu firmy.

Do života obyvatel Liberce zasahuje roku 1939 vypuknutí druhé světové války. Zboží a suroviny se začali zdražovat, a zavedl se systém přidělů pro každého občana. Množství dostupných surovin se razantně zmenšovalo, proto se i postupně začali zavírat výrobny, které nebyly pro válku potřebné. Na místa, kde před válkou pracovali muži, nastupovaly nyní ženy, váleční zajatci a další lidé, kteří nebyli schopni bojovat.

Textilním podnikům se za války příliš nedařilo, výjimkou byla však firma Johann Liebieg & Company, která žila ze zakázek pro armádu. Liebieg se snažil zvýšit pracovní výkon a zajistit tak velké množství produktů, čímž se však snižovala jejich kvalita. Tento nekvalitní styl výroby měl nakonec špatný dopad na jméno výrobního podniku. J. W. Liebieg byl přeložen do jiného textilního koncernu, aby tak unikl povolání na

vojnu. Během jeho nepřítomnosti vedl podnik generální ředitel Knorr-Kerhan. Po návratu do Liberce se stal Johann majoritním majitelem firmy spolu se svým bratrem Theodorem Alfredem. Oba bratry však čekal následný nástup na vojnu. Podnik si i nadále vedl celkem dobře až do roku 1945, kdy byla práce zastavena a výroba byla obsazena Rudou armádou.

Obraz Liberce se během války změnil. Veškeré volné prostory byly využity jako útočiště pro utečence či nemocné. Město náhle poskytovalo velké množství lazaretů a začalo se i se stavbou protiletectvých krytů, kam by se lidé mohli schovat v případě náletu. Válka však již měla brzy skončit. Německé obyvatelstvo na území Sudet se začalo obávat, co s nimi dále bude. Šířila se protiněmecká nálada a vše vyústilo vyhnáním Němců z jejich domovů. Stejně jako v jiných městech, tak i v Liberci probíhaly lidové soudy, kde odsun německých obyvatel postihl i J. W. Liebiega a jeho spolupracovníky. Majetek rodiny Liebiegů byl zabaven a připadl do vlastnictví státu.

Pohraniční oblasti byly poznamenány stěhováním obyvatelstva. Nejdříve z těchto oblastí Češi před válkou utíkali a nyní, po odsunu Němců, se sem znovu vraceli. Prázdné výroby potřebovaly nové dělníky a další pracovní sílu, také zde byla volná místa pro bydlení. Nestěhovali se sem však jen zájemci o práci a bydlení, ale docházelo tu i k rabování opuštěných domů.

Vedení města se snažilo zlepšit sociální podmínky obyvatel, a proto byla ve městě budována zdravotnická střediska, jídelny, umývárny, jesle a mateřské školky. Liberecký průmysl byl bez vedení a většina strojů byla za války převedena na válečnou výrobu. Chyběly suroviny a dodávky paliva na pohon strojů také nebyly dostačující. Opuštěné továrny dostali své národní správce, kteří se měli postarat o jejich funkčnost.

Nastalo období znárodnování podniků a rušení, či přesouvání již nefunkčních výroben. Velkým problémem byl nedostatek kvalifikovaných řídicích pracovníků, kteří neměli dostatek znalostí v oboru. Většina průmyslových budov již byla znárodněna a soukromé podnikání bylo přítomno jen v malé míře. Lidé si od těchto kroků slibovali zvýšení životní úrovně, a proto tyto majetkové změny podporovali.

Znárodnování postihlo i textilky na Liberecku. „Úřední list č. 31 přinesl 23. 2. 1946 seznam 32 znárodněných textilních firem na severu Čech. Z Liberce tu figurovali vesměs kapitálově silné společnosti: Jan Liebieg a spol., Herminghaus a spol.,

Hoffmann a Hettwer v Rochlici, C. Neumann a synové, Spojené barvírny a spol. Do roku 1947 byly znárodněny ještě Tanvaldské textilní závody ve Vesci, které přešly do Pojizerských bavlnářských závodů, Elektronika Stráž n. N., která se stala součástí Elektropragy, a J. Ginzkey ve Vratislavicích n. N.“¹⁷

Největším textilním podnikem v Liberci byl v roce 1946 Jan Liebieg a spol., ze kterého vznikly po znárodnění České vlnářské závody, n. p. do kterých později byly přiřazeny i podniky jako Textilana, a.s. nebo Hoffmann a Hettwer. Po reorganizaci podniků se započal plnit dvouletý plán, který měl za úkol pozvednout výrobu a zvýšit pracovní aktivitu zaměstnanců. Výrobky se však prodávaly pouze na našem území a tak bylo nutné znovu navázat obchodní kontakty i v zahraničí. Kvalitu textilních výrobků začala předbíhat kvantita zboží, proto bylo nutné zaučení odborníků, kteří budou umět vytvořit kvalitní látky, které zároveň budou splňovat módní trendy. V roce 1947 převzal národní podnik ČVZ novou ochrannou známku, ve které bylo důležité označení Textilana.

Po únoru 1948 probíhala tzv. druhá etapa znárodnění. „Nově znárodněné závody byly urychleně začleňovány do již existujících národních podniků, a tak se během asi půl roku staly součástí ČVZ všechny vlnářské závody nacházející se v severní části Čech od Žamberka na východě až po Aš na západě. Vznikla mamutí organizace čítající 52 firem, v jejímž rámci se upřednostňovaly významné továrny, které později vytvořily základ národního podniku. Malé nevyhovující závody se zastaralým vybavením byly rušeny.“¹⁸ Vedení tak velkého koncernu jako byl n. p. Textilana (ČVZ) se neobešlo bez problémů. Chyby v organizaci vedly k rozpadnutí národního podniku Textilana na několik menších částí, jako byly například národní podniky Rotex, Novana, Vlnola, nebo n. p. Liberec. Některé z těchto podniků se však v pozdější době opět k n. p. Textilana připojily.

Důležitou osobou v n. p. Textilana byl ředitel Richard Nejezchleb (ve funkci 1959-78), který dal Textilaně podobu, jenž jí vydržela až do jejího zániku. Po jeho zvolení se začalo podniku významně dařit. Národní podnik Textilana rozděloval práci ostatním podnikům a také zajišťoval technický rozvoj menších závodů. Nevýdělečné výroby byly rušeny a investovalo se převážně do modernizace zařízení.

---

¹⁷ KARPAŠ, Roman. *Kniha o Liberci*, 2004, ISBN 80-867-6113-4, s. 398.

¹⁸ BERGMANOVÁ, Vlasta. *Textilana v obrazech a datech*. 2008, ISBN 978-80-7372-399-6, s. 90.

Rozvoji textilního průmyslu také výrazně pomohl vznik škol se zaměřením na textilní průmysl. V roce 1953 vznikla Vysoká škola strojní v Liberci a roku 1954 byla v Liberci otevřena čtyřletá průmyslová škola textilní (SPŠT). Školy zajišťovaly přísun kvalifikovaných pracovníků a firmám se opět začínalo dařit. Velkou podporou pro obchod s textilním zbožím bylo zavedení trhů na libereckém výstavišti, kde firmy prezentovali své výrobky. Český textil se pomalu začal dostávat i za hranice a docházelo k výraznému rozvoji textilní výroby.

Modernizace v šedesátých a sedmdesátých letech postihovala nejen provozovny, ale i okolní části města Liberce. Docházelo k dostavbě sídlišť a n. p. Textilana dále prosperoval. Liberec se stával městem obchodu a důležitým centrem textilního průmyslu. Město měnilo svou tvář a začínalo se přizpůsobovat velkému množství obyvatel. Vznikalo mnoho nových staveb určených pro bydlení, pro obchodní a prodejní účely a další služby pro potřeby občanů.

V 80. letech se začala hospodářská situace zhoršovat. Skluzu ve výrobě postihly velké podniky jako Elitex, Seba, Liaz, ale i Textilanu. Problémy s plněním plánů přetrvávaly i nadále. V devadesátých letech stouply ceny paliva a energie, zároveň se tím zdražil dovoz a firmy se dostaly do velkých problémů. Kvůli zvýšení nákladů se také zvyšovala prodejní cena. České firmy se musely přizpůsobit cenám světovým, čímž klesala poptávka po zboží na našem území.

Textilní průmysl se v dalších letech ještě snažil udržet, ale v Evropě nastala krize tohoto průmyslu. Rozpad velkých firem byl řešen samofinancováním, což postihlo i Textilanu, která se stala v roce 1990 akciovou společností. Docházelo k propouštění zaměstnanců a výroba textilního průmyslu začala upadat. Postupem času podniky bankrotovaly a textilní průmysl pomalu začal mizet z liberecké kotliny. Stopy po slavných dobách tohoto průmyslu jsou však vidět v Liberci do dnešních dob.

2 Tovární stavby určené pro textilní výrobu

V Liberci se nacházelo velké množství industriálních staveb hlavně z 19. století, kdy zde byl průmysl na vzestupu. Ve městě docházelo k rozvoji větších i menších podniků a majitelé manufaktur investovali do svých budov a jejich vybavení. Podle přiložené mapy (viz mapa č. 1) můžeme vidět, jak razantně převyšoval počet textilních industriálních staveb budovy určené pro jiná odvětví průmyslu. Z velkého množství průmyslových budov vystavěných v tomto století bylo 26 staveb určených pro textilní průmysl a další manufaktury spadaly pod Stráž nad Nisou. Tyto výrobní se lišily svou rozlohou a velikostí. Majitelé podniků si pro své budovatelské plány najímali významné architekty, kteří se tak svou prací zapsali do industriální podoby Liberce.

Pro mnoho manufaktur bylo důležité zajištění pohonu strojů, které měly usnadnit lidem práci. Nejčastějším pohonem byl zpočátku vodní tok, který zde sloužil jako prvotní zdroj energie. Z tohoto důvodu můžeme sledovat rozmístění továren hlavně při říčních tocích protékajících městem. Hlavní vodní tepnou byly Lužická a Černá Nisa a poté i další toky, jako například Jizerský a Harcovský potok. Voda byla důležitým faktorem pro vybudování továrny v daném místě. Později tento zdroj energie nahradily jiné, které sloužily pro pohon parních strojů. Se změnou energetického zdroje se mohly továrny a výrobní stavět kdekoli a nemusely být závislé na umístění podél toku řeky.

Stavby určené k výrobě v textilním průmyslu rychle střídaly své majitele. Bylo to hlavně z důvodu velké kolísavosti výnosů tohoto odvětví. Pokud se dařilo, tak se i továrny rozrůstaly a zvětšovaly svou plochu na daném území. V období krize se však mnoho továren zavíralo a ne vždy docházelo k jejich obnovení. Některé stavby byly také vypáleny buď protestujícími dělníky, nebo zde došlo k nějaké nehodě. Příčinou uzavírání výroben byly však i jiné důvody, jako například krach majitele z důvodu malé poptávky, či boje s konkurencí.

Město Liberec je známo svou industriální výstavbou a je potřeba si tyto budovy připomínat, protože většina z nich sloužila jako hlavní zdroj obživy obyvatel města Liberce. Textilní výroba je s tímto městem neodmyslitelně spjata a stavba budov v tomto odvětví se významně podepsala na podobě celkového rázu města. Velké množství továren je již ve zchátralém stavu, nebo již byla zbourána. Je nutno na tyto

stavby nezapomínat, protože většinu z nich každý den míváme a neuvědomujeme si, k čemu byly tyto stavby původně určeny.

2.1 Továrny v centru města

Továrny v centru města byly stavěny hlavně díky přítomnosti vodních toků, ale nalezneme zde také stavby z pozdějšího období, kdy již byla využívána pára k pohonu strojů. V centru města se nacházejí továrny, které byly významným motivem pro stavbu přilehlých čtvrtí a které zaměstnávaly většinu obyvatel Liberce.

2.1.1 Johann Liebieg & Co. (1827)

ulice Jablonecká, Na Bídě, Liberec – Perštýn

Továrna rodiny Liebiegů (viz obr. č. 33 a 34) patřila mezi největší industriální stavby na Liberecku. Základní budovou tvořící tovární areál byla hraběcí manufaktura. Tato klasicistní budova byla postavena až po roce 1805, kdy ještě spadala pod jiného majitele.

Roku 1827 ji kupuje Johann Liebieg, který investuje do dalšího stavebního rozvoje komplexu. V roce 1835 byla postavena barevna a plynárna, o rok později bylo vybudováno ještě skladiště. Roku 1838 byla v areálu postavena první tkalcovna a od roku 1850 spadala pod tuto továrnu i tiskárna. Liebieg svou továrnu postupně zvětšoval a modernizoval.

Docházelo zde i k přestavbě starých budov na stavby vyhovující vyšším požadavkům. „První etážová přádelna vlny vznikla roku 1866, druhá, s charakteristickou věží, roku 1872. Vrcholem rozvoje areálu byla výstavba dvou pětipodlažních tkalcoven vlny roku 1908 a 1911. První a patrně i druhou navrhli liberečtí architekti Max Kühn a Heinrich Fanta a realizovala je liberecká pobočka firmy Eduarda Asta. Starší tkalcovnu tvoří železobetonový trojtraktový skelet o osmi polích, rozměrů 5,6 x 5,3 metru. Druhá budova byla koncipována jako dvoutrakt o šestnácti polích o rozponu 6,6 metru. Po znárodnění zde již n. p. Textilana neprováděl žádné zásadní změny. Z celého areálu

dnes stojí na parcele 3621/2 jen první z etážových tkalcoven z roku 1908. Podle společnosti, jež ji během okupace zabrala, je nazývána Blaupunkt.¹⁹

2.1.2 J. Phil. Schmidt a synové – přádelna (1868)

Papírová 12, č. p. 123, Liberec 2

Přádelna byla postavena roku 1868 podle projektu libereckého stavitele A. F. Miksche. Jedná se o velmi zachovalou třípatrovou budovu s charakteristickým průmyslovým designem. Zděné obvodové stěny skrývají vnitřní litinové sloupy, nesoucí mohutné dřevěné průvlaky, které nesou trámy stropů a dřevěné podlahy.

Ve fasádě jsou příznány ztužující, litinové prvky v úrovni stropů. V objektu byly zbytky transmisí i další pozůstatky pohonu strojů. Dvoutrakt s litinovými sloupy a trámovými stropy, řadí tuto budovu mezi typické stavby daného období. Velmi zajímavou částí je zde fasáda. Jsou zde zachována podvojmo sdružená okna se záklenky a konzolky pod korunní římsou. K zadní straně budovy přiléhala kotelna s komínem, která se však nedochovala. „Do roku 1991 dům chátral a byl pro špatný technický stav navržen k demolici. Poté byl odkoupen R. Hůlkou a zrekonstruován jako dům nábytku s galerií a kavárnou.“²⁰ Budova si zachovala svou původní podobu až do dnešních dob. Změny proběhly pouze v zadní části, kde byla zdemolována kotelna s komínem. V nedávné době byl objekt využíván jako restaurační zařízení (lidově U Hůlky), v současné době je objekt uzavřen a nevyužíván. Stavba je ve velmi dobrém stavu a je památkově chráněná.

2.1.3 Wenzel F. Tschörner – továrna na sukno (1884)

U Nisy 7, č. p. 410, Liberec 3

Továrna byla postavena roku 1884 pro Wenzela Jantsche. Krátce poté ji kupuje firma Wenzel F. Tschörner, kterou později vedou synové Ernst a Rudolf. „Podélný čtyřpodlažní objekt se skládá ze dvou částí spojených traktem s transmisemi a

---

¹⁹ BERAN, Lukáš. VALCHÁŘOVÁ, Vladislava. *Industriál Libereckého kraje. Technické stavby a průmyslová architektura*, 2007, ISBN 978-80-01-03798-0, s. 104.

²⁰ BERAN, Pavel. HLUŠIČKOVÁ, Hana. *Technické památky: V Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 2002, ISBN 80-727-7042-X, s. 357.

schodištěm, na které navazovala strojovna, a do kterého byl roku 1914 vestavěn výtah. V západní části o sedmi polích dvoutraktu pracovala přádelna, ve východní části trojtraktu o třech polích, navenek odlišeném zdvojeným rytmem oken, byla tkalcovna a v přízemí skladiště.²¹ Z této továrny se bohužel dodnes zachoval pouze vysoký cihlový tovární komín. V areálu této továrny byly dříve opravny ČSAO, nyní se provádí jejich demolice a v místě užívaném kdysi jako parkoviště zábavního centra Babylon se provádí nová výstavba.

2.1.4 Otto Stadler – barevna a apretura (1884)

Na zápraží 7, č. p. 403, Liberec 3

Tato textilní továrna se nachází v dolním centru Liberce, ve čtvrti dříve lidově nazývané Liberecké Benátky. Na toku Nisy zde byl vybudován konglomerát různých barvíren a úpraven látek, podél regulované toku Nisy vedly různé lávky a chodníčky. Továrna sestávala z několika stavebně rozdílných budov a hal, které byly vzájemně propojené. Nad celou textilkou ční charakteristický cihlový komín hranolového průřezu.

Budovu postavil stavitel Schölze a roku 1892 ji kupuje Otto Stadler. Budova je dvoupatrová a přední strana přesně opisuje tok řeky. K továrně přibyla postupem času i vedlejší budova č. p. 470, která byla postavena roku 1890 jako jízďárna libereckého jezdeckého klubu. V současnosti je část bývalého komplexu užívána jako restaurace la Fabrica. Budovy v zadní části ve dvoře jsou užívané pro tvorbu kulis a slouží jako skladiště pro divadlo F. X. Šaldy. Některé další prostory jsou pronajímány.

2.1.5 Neumann & Bürren – mechanická tkalcovna (1885)

Nitranská 1, č. p. 415, Liberec 3

Podle návrhu stavitele Bürgerera byla postavena tkalcovna pro firmu Neumann & Bürren v roce 1885. „Přízemní podsklepená stavba na obdélném půdoryse 16 x 12 polí byla

---

²¹BERAN, Lukáš. VALCHÁŘOVÁ, Vladislava. *Industriál Libereckého kraje. Technické stavby a průmyslová architektura*, 2007, ISBN 978-80-01-03798-0 s. 108.

osvětlena shedovou²² střechou, nesenou litinovými sloupy. Na severu na ni navazovala kotelná se strojovnou a administrativní budova.

Od roku 1902 nese firma název C. Neumann Söhne, Barmen – Reichenberg – Wien. V roce 1905 rozšiřuje tkalcovnu jižním směrem podle projektu wuppertthalského architekta Fritze Hüsgena, který navrhuje ocelovou příhradovou konstrukci shedových světlíků, a tento systém použije ještě v roce 1912 firma Gustav Sachers Söhne při rozšiřování tkalcovny na západ. Stejná firma roku 1910 realizovala podle vlastního projektu železobetonovou etážovou budovu v severovýchodním rohu továrny a obdobnou stavbu v rohu jihovýchodním, roku 1914. Arkádovým loubím a vysokou mansardovou střechou se tyto netypické výrobní budovy snažily zapadnout do obrazu města. Nostrifikovaná firma se třemi sty zaměstnanci působila v areálu až do roku 1945, poté byla znárodněna a budovy připadly n. p. Hedva jako závod 05-Liberec.²³ V současné době je tato budova využívána jako část hotelové sekce v areálu Babylonu.

2.1.6 Karl Aubin, Protzen & Sohn. - továrna na koberce (1881)

Ulice Mrštíkova, Děvínská, Kladenská, č. p. 287, 399, 638, Liberec 3

Roku 1878 byla v Berlíně založena firma Michael Protzen & Sohn. V Liberci začala spolupracovat s podnikatelem Karlem Aubinem. Roku 1881 stavitel Bürger zrealizoval návrh pětipodlažní budovy a shedové tkalcovny č. p. 287 při Kladenské ulici. Majitelé tovární komplex rozšiřovali i nadále (viz obr. č. 37). Firma stavitele Miksche rozšířila etážovou budovu roku 1907, roku 1912 vytvořili Gustav a Ferdinand Miksch projekt železobetonové shedové šlichtovny v Mrštíkově ulici. Dochází ke změnám ve vedení podniku a roku 1923 se majiteli podniku stali Georg Protzen, Adolf Protzen a Ernst Aubin, a výroba koberců pokračovala až do II. světové války. V této době bylo v „Aubince“ zřízeno potravinové skladiště. „V okolních ulicích se nacházelo více než deset dalších továren a řada menších dílen. Největším podnikem byly textilky

---

²² Shedová střecha – Tato střecha je také přezdívána „pilová“ podle typického tvaru. Střecha složena z několika sedlových střech, kde je z jedné strany sklo, aby proudilo do budovy světlo.

²³ BERAN, Lukáš., VALCHÁŘOVÁ, Vladislava. Industriál Libereckého kraje. Technické stavby a průmyslová architektura, 2007, ISBN 978-80-01-03798-0 s.. 109

C. Neumann a Herminghaus a spol.“²⁴ V rekonstruované etážové budově č. p. 399 se dnes vyrábí nábytek.

2.1.7 S. S. Neumann – mechanická tkalcovna vlny a polovlny (1890)

Pastýřská 3, č. p. 698 a 589, Liberec 1 – Staré město

Tovární areál (viz obr. č. 44) vyplňoval údolí mezi svahem údolí a Pastýřskou ulicí. Komplex se dochoval do současné doby a nedávno byl poměrně vysokým nákladem opraven. Roku 1890 staví synové Samuela Siegmunda Neumanna Alois a Carl Neumann čtyřpodlažní budovu se schodišťovou věží. Další dvoukřídlou budovu s rozsáhlým skladištěm látek (dnes č. p. 589) přistavili později. Komplex budov začíná připomínat tvarem písmeno U. Do podniku nastupuje i nejmladší syn Rudolf, který se stává majitelem podniku a vede ho až do třicátých let 20. století. Po skončení užívání pro textilní provoz byla továrna užívána v době 2. světové války německou policií a gestapem, po válce byly budovy užívány taktéž policejními složkami státu. Areál má uzavřený dvůr, který navazuje na jednopatrové, dříve výrobní budovy. Nyní jsou užívány pro garážování a opravy techniky Policie ČR. Z dalších dvou stran je dvůr uzavřen několikapatrovými budovami, které dříve sloužily jako tkalcovny a nyní jsou zde úřadovny Policie ČR.

Budovy jsou zděné, uvnitř jsou nosné konstrukce z litinových sloupů (občas se zbytky částí transmisí), které podporují trámový klenbový, výše dřevěný strop. V osách sloupů jsou dne s lehké příčky, dělicí halový prostor na kanceláře. Areál nebyl dlouhou dobu opravován, protože se uvažovalo o jeho částečné demolici. Dnes areál slouží policii České republiky, východní budova byla citlivě rekonstruována.

2.1.8 Moritz Grab a synové – přádelna bavlny (1883)

Dr. Milady Horákové 60, č. p. 447, Liberec – Horní Růžodol

Stavba továrního areálu začala v roce 1883, kdy dal Franz Hanusch v Růžodole postavit třípatrovou přádelnu. Tato budova však zanedlouho vyhořela. Pozemek se zříceninou kupuje vídeňská firma Wawrik, která zde nechala postavit severní část dnešní stavby.

---

²⁴ KARPAS, Roman. *Kniha o Liberci*, 2004, ISBN 80-867-6113-4, s. 310.

Tento majitel vlastní továrnu až do roku 1919 kdy tuto továrnu kupuje pražská firma M. Grab & Söhne, kterou tehdy vedli Emanuel a Hugo Grabové. Po této změně majitele je přistavěna jižní část komplexu se sprinterovou věží a novoklasicistními fasádami. Tuto podobu si zachovala továrna do dnešní doby. Po II. světové válce patřila budova n. p. Silka a Textilana, dnes sídlí v jižní části komplexu VOŠ právní.

2.1.9 Moritz Zweig – tkalcovna vlny a polovlny (1882)

Dr. Milady Horákové 76, 78, č. p. 11 a 534, Liberec – Horní Růžodol

Tkalcovna se nacházela na břehu řeky Nisy, v Horním Růžodole. Současný majitel Eduard Trenkler roku 1845 nařizuje přestavbu budov. V roce 1882 koupil továrnu vídeňský textilní podnikatel Moritz Zweig, který ji přestavuje komplex na tkalcovnu vlny a polovlny. Areál je tvořen sestavou několika budov. Hlavní výrobní hala byla jednopatrová, nepravidelného půdorysu, se zastřešením shedovými střechami na litinových sloupech. Po znárodnění převzal shedovou tkalcovnu č. p. 534 n. p. Hedva a patrovou budovu č. p. 11 Státní výzkumný ústav textilních strojů Liberec. Dnes tu jsou sklady různých firem. Zbylé části jsou nabízeny k pronájmu.

2.1.10 H. Schmidt a spol. – barevna kusového zboží (1888)

Hanychovská 39, č. p. 335, 559, Liberec 3

Textilní továrna zabírala rozsáhlou plochu vymezenou obytnými bloky při Hanychovské ulici a terénním náspem libereckého nádraží. Středem areálu protéká nezbytný potok, který je napájený rybníkem v Janově Dole. Továrna byla postavena v roce 1888. Pro Schmidtovu barevnu prováděla od roku 1894 dostavby firma Gustav Sachers Söhne, dlouhá poschod'ová budova čp. 559 na východním okraji parcely byla provedena stavitelem Alfredem Hübnerem roku 1902. „Komín postavila roku 1907 ústecká pobočka firmy Böttger & Co. Roku 1919 Schmidtův podnik fúzuje s rochlickou barevnou Hugona Stöhra a vídeňskou barevnou Seidel a vytváří tak Vereinigte Färbereien AG. Dnešní podoba areálu pochází až z roku 1941, kdy dominantní objekt

kotelny a strojovny realizovala firma Pittel & Brausewetter. Po znárodnění zde sídlily národní podniky Tiba, Kolora a Seba. Barevna a úpravna pracuje dodnes.²⁵

2.1.11 Herminghaus a spol. – tkalcovna (1926)

Nitranská 17, č. p. 244, Liberec 3

„Firma Herminghaus byla založena roku 1860. První budova na parcele pod libereckým nádražím, realizovaná stavitelem Schmidtem roku 1886, tvoří základ dnešní jižní části. Severně k ní připojila stavební kancelář Adolfa Bürgera roku 1926 železobetonovou čtyřpodlažní budovu, dvoutrakt o třech polích.

V té době byl postaven také východní šedový sál a kotelna s chladicí věží. Firma se zaměřila na výrobu podšívkovin typu zanella pod značkou Hermico. Dnešní podoba celku odpovídá plánu Bürgerovy kanceláře, datovanému k 11. 4. 1930, který k etážovce z roku 1926 přidal další trakt a především dále na sever rozměrnou čtyřpodlažní trojtraktovou tkalcovnu o šesti polích železobetonového skeletu se vzhůru se rozšiřujícími se sloupy s náběhy a s dvojicí schodišťových věží na východní straně, jež nesou vodní nádrže.²⁶

Sjednocenou částí budovy byly také fasády všech starších částí svým výrazným horizontálním členěním, které ale přiznává jejich odlišný původ rytmicí okenních otvorů. Patrová budova se zachovala v původní podobě, včetně okenních výplní a zbytků omítek. V roce 2007 začala přestavba na součást sousedního zábavního centra Babylon, rovněž podle projektu Jiřího Palase.

---

²⁵ BERAN, Pavel. HLUŠIČKOVÁ, Hana. *Technické památky: V Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 2002, ISBN 80-727-7042-X, s. 356.

²⁶ BERAN, Lukáš, VALCHÁŘOVÁ, Vladislava. *Industriál Libereckého kraje. Technické stavby a průmyslová architektura*, 2007, ISBN 978-80-01-03798-0, s. 124.

2.2 Továrny v dalších částech města

2.2.1 Franz Liebieg – továrna vlněného zboží (1843)

Kamenická ulice čp. 40, 471, 625, 743, 745, Liberec – Vesec

Tato továrna, vybudovaná na potoce tekoucím z nedalekého rybníka, sestávala z několika objektů. V přední části budovy administrativní, zděné, které stojí dodnes. Na ně navazovala textilní jednopodlažní hala, sloupová, krytá shedovými střechami. Tato hala před několika lety nevydržela bez údržby zatížení sněhem a později musela být zbourána.

„V roce 1843 koupil Franz Liebieg (starší bratr Johanna Liebiega) mlýn ve Vesci a zavedl zde výrobu orleánu a kašmíru, tedy potištěných látek, které se dříve dovážely z ciziny. V roce 1863 byla postavena první mechanická tkalcovna trhané vlny, roku 1887 přádelna česané příze. V roce 1890 byla do podniku zavedena železniční vlečka. Ve dvacátých letech byla firma akcionována a v roce 1929 ukončila výrobu. Budovy byly pronajímány, po II. světové válce zde sídlil n. p. Liaz.“²⁷

V současné době již velká část budov nestojí. Dnes je v těchto místech parkoviště autodopravy a manipulační plocha. Z celé dřívější továrny tak zbyly pouze budovy v ulici Kamenické. Tato bývalá tkalcovna ze šedesátých let 19. století, na č. p. 40 v Kamenické ulici, je od roku 1945 využívána jako bytový dům. Zachovala si své charakteristické proporce, fasády i původní zastřešení.

2.2.2 Lederer a Wolf – přádelna lněné příze (1884)

U kolory, čp. 231 a 302, Liberec – Vesec

Tato poměrně rozlehlá továrna (viz obr. č. 36) dispozičně vyplňuje mělké údolí Doubského potoka tekoucího z rybníka nad továrnou.

Na místě vyhořelé přádelny byla vybudována nová textilní továrna. „Při třetí exekutivní nabídce koupili podnik 20. října 1884 Gottfried Lederer a Julius Wolf z Vídně a

---

²⁷ BERAN, Lukáš, VALCHÁŘOVÁ, Vladislava. *Industriál Libereckého kraje. Technické stavby a průmyslová architektura*, 2007, ISBN 978-80-01-03798-0 s. 108.

postavili zde mechanickou přádelnu bavlny, zvanou U Židů. Neustále ji rozšiřovali, takže počátkem století už patřila s tisícovkou zaměstnanců k největším na Liberecku. Za první republiky vyráběla podšívkové, polovlněné a polohedvábné látky, šatovky a popelíny. Koncem třicátých let byl už podnik řízen Tanvaldskými přádelnami (Delan) a jako součást Tanvaldských textilních závodů, a. s., přešel po znárodnění pod Pojizerské bavlnářské závody, později Koloru Semily.²⁸

Po roce 2000 získal areál nový vlastník, který budovy postupně rekonstruuje ve snaze přiblížit se jejich původní podobě. Část komplexu je v dnešní době nově opravena. Sídli zde společnost EPICOS s.r.o. a další prostory jsou pronajímány. Na fotografii je v popředí bývalá kotelna, v pravé části jsou rekonstruované jednopodlažní haly přádelny.

2.2.3 Josef Kratzig – přádelna a bělidlo (1888)

Svobody 40, č. p. 138, Liberec – Starý Harcov

Roku 1888 kupuje vyhořelou starší továrnu Josef Kratzig. Firmu založil roku 1866 a zde na Harcovském potoce staví přádelnu příze, trhárnou a odpadovou přádelnu. V provozu jsou až do II. světové války. Po ní připadla továrna n. p. Obnova, který tu, jako pozdější Pneuservis, protektoroval pneumatiky. Dnes zde sídlí několik menších firem, větší část areálu není využita.

2.2.4 Carl Wagner a spol. - výroba koberců a příkrývek (1885)

ulice U šamotky č. p. 1153, Liberec – Vratislavice nad Nisou

Majitel firmy koupil roku 1869 přádelnu v Proseči. Po jeho smrti roku 1872 zakládají manželka Helena a syn Carl firmu Carl Wagner & Co. Mezi lety 1885–1891 byly postaveny dvě hlavní výrobní budovy – východní třípodlažní a západní čtyřpodlažní s výraznou schodišťovou věží, které se dochovaným řešením fasád shodují se stavbami liberecké firmy Sachers & Gärtner. „Mezi nimi se nacházela kotelna se strojovnou, jež byla po roce 1923 nahrazena vysokou halovou stavbou. V továrně se vyráběly koberce a příkrývky, po roce 1939 se kvůli výrobě vojenských dek areál ještě rozšiřoval – jde především o východní železobetonovou budovu, kterou podle návrhu architekta Franze

---

²⁸ KARPAS, Roman. *Kniha o Liberci*, 2004, ISBN 80-867-6113-4, s. 593.

Merkela postavila liberecká společnost OTE v letech 1942 – 1944. Po roce 1945 se továrna stala součástí n. p. Toko, později Bytex, následně textilní výrobu nahradila keramická. Dnes zde sídlí galvanovna, uprostřed areálu ční hala kotelny, zbavená střechy.²⁹

2.2.5 Ignaz Ginzkey a Co., výroba koberců (1872)

Rumburská ulice 1, č. p. 123 – 125, 345 Liberec – Vratislavice nad Nisou

V této oblasti se nachází velký výrobní areál, kde původní menší stavby, situované v údolí Nisy, přerostly v ucelený průmyslový areál s textilní výrobou, která se zde provozovala až do nedávné doby. Na průmyslové textilní provozy navazovaly administrativní budovy v areálu i mnoho budov v celých Vratislavicích, mimo současný areál, včetně dnešního parku.

Důležitou osobou je pro tento výrobní areál podnikatel Ignaz Ginzkey. Roku 1847 si tento podnikatel pronajal ve Vratislavicích první budovu tkalcovny. Tuto budovu po po čtrnácti letech kupuje a zřizuje zde parní pohon. První mechanickou tkalcovnu postavil roku 1872. Synové Ignaz, Willy a Alfred podnik dále rozšiřují. V roce 1907 byla postavena přádelna v západní části areálu a také skladiště vlny, které se nacházelo hned vedle a bylo spojené se západní částí továrny železniční vlečkou.

Po otci přebírá vedení továrny jeho syn Willy Ginzkey, který roku 1916 přistupuje ke kompletní elektrifikaci továren. Technicky velmi zajímavou stavbou byla dosud dochovaná zauhlovací a vodárenská věž, která byla součástí celého energetického srdce továrny. „Šlo o čistě technickou stavbu, která sloužila provozu firmy Teppich, Deckenund Militärtuchfabrik Ignaz Ginzkey, Maffersdorf, neboli Továrna na koberce, deky a vojenská sukna Ignaz Ginzkey, Vratislavice. Základy věže začaly být v podmáčeném břehu Nisy kopány v roce 1916 a stavbu prováděli italští váleční zajatci. Projekt stavby vypracoval vídeňský architekt Leopold Bauer. Stavba věže byla dokončena nhrubo koncem války, v roce 1918, celé energetické zázemí továrny až

---

²⁹ BERAN, Lukáš, VALCHÁŘOVÁ, Vladislava. *Industriál Libereckého kraje. Technické stavby a průmyslová architektura*, 2007, ISBN 978-80-01-03798-0, s. 115.

v roce 1924.³⁰ Zauhlovací a vodárenská věž je vysoká 60 metrů, má tři nadzemní podlaží a na střeše neveřejnou vyhlídkovou terasu, přístupnou po točitém schodišti. Spodní část je postavena z žulových bloků, střední část je z cihelného zdiva a horní část tvoří vodojem z nýťovaného plechu. Uhlí k věži se dováželo vagony vlečkou z nádraží Vesec u Liberce, do věže se prý vešel obsah celého vlaku. Do sousední kotelny se uhlí dopravovalo po pásu v mostě spojujícím přes silnici věž s kotelnou. Ta produkovala páru, která následně poháněla čtyři turbíny vyrábějící elektřinu. Její větší část spotřebovala továrna, přebytkem se zásobovala elektrická síť ve Vratislavicích. Později se v továrně začalo topit mazutem a ve věži byl využíván jen vodojem. V roce 1924 byla dále postavena nejzápadnější budova areálu, železobetonový sklad zboží.

Po znárodnění připadl areál n. p. Toko, později Bytex. Ten zde pokračoval ve výrobě koberců zn. Kovral až do roku 1990. Koberce, které se zde vyráběly, měly obchodní označení **KOVRAL**, tedy **Koberce VRAtislavice u Liberce**.

Hlavní správní budova, zachycená na jedné z fotografiích sloužila pro správu a administrativu celého závodu.

Dnes je zde umístěno sídlo továrny INTEx a.s. spediční služby a jiné další firmy, které zde jsou v nájmu. Vodárenská věž je již nevyužívaná, v minulém roce byl učiněn pokus o prověření, zda by z věže nemohla být veřejně přístupná rozhledna.

2.2.6 Kraus a Hoffmann – tkalcovna a barevna (1835)

Liberec 6 – Rochlice čp. 59 a 60, Vratlavická 14

V této části Rochlice stála původně továrna na sukno Antona Demutha, který ji vlastnil až do roku 1909. „Továrna, tak jak ji známe dnes, stojí ve Vratlavické ulici na místě bývalého panského mlýna založeného v polovině 17. století. Mlýn fungoval v původní podobě až do začátku 19. století, kdy byl přestavěn. Továrna v pravém slova smyslu vznikla na tomto místě v roce 1835, kdy mlýn i s přilehlými budovami koupil továrník Anton Demuth a začal s výstavbou přádelny.“³¹ Od roku 1916 ji provozoval Julius

---

³⁰ ŘEHÁČEK, Marek. *Liberecké zajímavosti*. Kniha druhá, 2011, ISBN 978-80-903056-3-2

³¹ BERAN, Pavel. HLUŠIČKOVÁ, Hana. *Technické památky: V Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 2002, ISBN 80-727-7042-X, s. 356.

Hersch, pro kterého postavila firma Eduard Ast roku 1917 novou železobetonovou přízemní budovu při Vratislavické ulici, přestavby původních objektů prováděl stavitel Ernst Schäfer. V roce 1927 kupuje továrnu firma, již založil Paul Kraus a Vincenz Hoffmann roku 1920. Architekt Heinrich Zieger pro ni navrhl novou čtyřpodlažní tkalcovnu, 7x4 pole železobetonového skeletu, pod kterou prochází vodní náhon.

2.3 Továrny na Černé Nise

2.3.1 Anton Trenkler a synové – továrna na sukno (1854)

Kateřinská ulice čp. 145, Liberec – Kateřinky

Areál je dnes známý pod názvem „Pianovka“. Továrna je situována u toku Černé Nisy, v úzkém zářezu údolí Kateřinek, kdy v jednom místě se mezi skalní žulové výchozy musela vejít místní komunikace, továrna a řeka. V místě, kde nyní stojí tato továrna, stával kdysi mlýn – Obere Bergmühle (*horní horský mlýn*), o němž první písemná zpráva je z roku 1779. Mlýn koupil 29. prosince 1806 Franz Ulbrich z Liberce. Ten byl společně s Gottfriedem Möllerem a Johannem Georgem Bergerem na samém začátku 19. Století prvními podnikateli v oblasti textilních manufaktur. Během několika let ze mlýna A. Ulbrich vybudoval továrnu na sukno.

V roce 1831 přešla továrna na Ulrichovu dceru Rosalii, provdanou Seidlovou, která podnik roku 1845 prodala Antonu Trenklerovi z Liberce. Ten budovy přestavěl na tovární komplex, hnaný vodními koly a parními stroji. Trenklerovi synové vedli továrnu až do roku 1889, kdy podnik prodali paní Antonii Gübitzové, která zde vedla podnik až do hospodářské krize ve třicátých letech 20. Století, kdy zde textilní produkce skončila. V tomto období skončila textilní produkce v první textilní manufaktuře v Kateřinském údolí a jedné z prvních v Liberci.

Továrna je klasickou průmyslovou stavbou s některými zachovalými klasicistními prvky, které lze občas poznat pod jinak strohou mnohokrát opravovanou fasádou. Obvodové zděné konstrukce uvnitř uzavírají většinou sloupovou konstrukci textilních dílen, místy rozdělenou ve sloupových řadách příčkami. Stavba má sedlové střechy a dvě až tři nadzemní podlaží. Je částečně podsklepena.

Na skalní stěně, ve které je umístěn dnes již nefunkční náhon, je umístěna oválná pamětní deska (viz obr. č. 23), ve středu bohužel již léta prasklá. Nápis na desce zní: Hier stand das Gebäude zur k. k. priv. Tuchfabrique des Franz Ulbrich jun. In Reichenberg erbaut im Jahre 1816. (Zde stála budova c.k. privilegované továrny na sukna Franze Ulbricha jun. v Liberci, postavená roku 1816).

Dlouhá léta se v této budově vyráběla piána firmy Petrof, s.p. (proto Piánovka), výroba však byla stále více přesouvána do mateřského závodu v Hradci Králové. V současné době v jejích prostorech sídlí společnost LITEX a Vratová a dveřní technika s.r.o. Další prostory jsou vhodné pro skladování a jsou nabízeny k pronájmu.

2.3.2 Ignaz Hübner – přádelna a skárna (1873)

Kateřinská ulice čp. 86, Liberec – Ruprechtice

Budovy z první poloviny 19. století vyhořely, na jejich místě postavili Andreas König a Franz Hanusch továrnu, kterou roku 1883 prodali Ignazi Hübnerovi. Ten tu zřídil přádelnu a skárnu a také postavil vilu č. p. 209. Podnik poté vedl jeho syn až do třicátých let 20. století. Po II. světové válce byla výroba obnovena pod n. p. Textilana, od osmdesátých let se zde vyráběly kartonové obaly. Budova, v současné době bez střechy, se rozpadá.

2.3.3 Anton J. Kiesewetter – textilní továrna (1883)

Kateřinská ulice č. p. 137, 135, 136, 138, Liberec – Kateřinky

A. J. Kiesewetter byla firma, kterou tehdy vlastnil Ferdinand Kiesewetter. Tento majitel kupuje roku 1883 mlýn na Černé Nise a do roku 1897 vybudoval textilní továrnu na oděvní látky z ovčí vlny. Výroba textilu zde pokračuje po znárodnění pro n. p. Interiér. V současné době vlastní budovy několik firem, budovy jsou dochovány v původních objemech, stojí i tovární komín, fasády však vzaly za své patrně již v osmdesátých letech 20. století.

2.3.4 Josef J. Salomon – továrny na sukno (1902)

Kateřinská ulice č. p. 4, 8, 105, 67, 152, Liberec – Kateřinky

Největší tovární areál v silně industrializovaném údolí Černé Nisy byl budován od poloviny 19. století, původní budovy koupil Josef J. Salomon roku 1871 a v podnikání zde pokračoval jeho syn téhož jména, který v roce 1892 získává c. k. privilegium. „Po ničivé povodni roku 1897 a požáru v roce 1901 tu postavil zcela nové budovy, charakteristické tvarem okenních záklenků, zaoblenými nárožími a secesní výzdobou – čp. 4, 8 a 105. Následně získává sousední Riedelův mlýn č. p. 67 o něco výše na Nise a zřizuje v něm přádelnu. Dnes je tato budova zcela přestavěna, v její blízkosti stojí Salomonova vila č. p. 71. Ještě výše proti proudu staví do roku 1908, patrně rovněž na místě staršího objektu, třetí továrnu č. p. 152. Mezi těmito areály se nachází také zděná stavba na půdorysu kosočtverce, zasazená do břehu Nisy, jejíž původní účel se nepodařilo zjistit.“³² Firma Salomon zde působila do dvacátých let, kdy se věnovala spřádání mykané příze. Po znárodnění se v továrnách vystřídalo několik textilních podniků a poté většinu budov získal n. p. Řempe (Řemeslnické potřeby). Dnes patří stavby několika vlastníkům, rekonstruována byla budova č. p. 105, kde sídlí obchodník výčepní technikou. Hlavní budovy čp. 4 slouží pouze jako sklady a jejich část již byla zbourána.

2.3.5 Gustav Adolf Jäger – přádelna a pletárna (1888)

Kateřinská ulice č. p. 83, Liberec 14 – Ruprechtice

Továrna J. Gahlera z roku 1888, byla již roku 1890 prodána G. A. Jägerovi, který ji rozšířil a instaloval přádelnu vigoňové příze. Dnešní budova pochází však až z roku 1903, kdy byla obnovena po požáru. Čtyřpodlažní přádelna má 8x3 pole litinových sloupů a schodišťový trakt, na který šikmo navazuje starší budova kotelny z předchozí etapy výstavby. Ve dvacátých letech zde Alfred Jäger vyráběl také pletací přízi a stávkové zboží. Po znárodnění připadla továrna n. p. Textilana, dnes zde sídlí stavební

---

³² BERAN, Lukáš, VALCHÁŘOVÁ, Vladislava. *Industriál Libereckého kraje. Technické stavby a průmyslová architektura*, 2007, ISBN 978-80-01-03798-0 s. 116.

firma, která postupně přezdívá okenní otvory v původních fasádách a osazuje standardizované výplně.

2.3.6 August Ehrlich – přádelna vigoňové příze (1845)

Horská č. p. 91, ulice Liberec 17 – Kateřinky

První přádelnu na tomto místě postavil Ferdinand Leubner roku 1845, v letech 1897 - 1902 zde sídlila brusírna optického skla Ferdinanda Schaurische a poté stavba vyhořela. Novou třípodlažní zděnou budovu tu postavil roku 1903 Wenzel Klammt a následně ji získali manželé Berta a August Ehrlichovi, kteří v ní provozovali přádelnu o kapacitě 9300 vřeten až do II. světové války. K jejímu pohonu využívali prudkého toku Nisy – od vodního zámku na řece nad továrnou spadá voda tlakovým přivaděčem na dvojici turbín v suterénu továrny, odkud je vedena akvaduktem nad tokem řeky do další z továren po proudu. Textilní výroba zde pokračovala po znárodnění n. p. Bytex do sedmdesátých let, poté budova sloužila jako skladiště. Současný majitel, výrobce manipulační techniky, továrnu rekonstruoval do podoby, jež odpovídá přibližně stavu ve dvacátých letech a obnovil také vodní dílo.

2.3.7 Anton Ullrich a synové – továrna na sukno a přádelna (1887)

Horská ulice na parc. č. 785/1, č. p. 167 (vrátnice), Liberec 17 – Kateřinky

Zakladatelem továrny byl Adolf Horn roku 1845, roku 1887 ji jeho syn přestavěl a rozšířil – z této etapy pochází dnes značně změněná východní část budov. „Dochované západní křídlo se secesní fasádou, pětipodlažní trojtraktová budova s litinovými sloupy, pochází z roku 1908, kdy její plány vypracoval liberecký stavitel Bürger pro firmu Anton Ullrich's Söhne, jenž zde působila až do II. světové války.“³³ V tomto roce byla také postavena vila, která je také součástí areálu. Textilní výroba zde pokračovala i po znárodnění, v letech 1979-1984 byly budovy přestavěny na učňovské středisko. V dnešní době zde sídlí SPŠ nábytkářská.

---

³³ KARPAS, Roman. Kniha o Liberci, Liberec 1996, str. 577

2.3.8 Josef Zimmerman – továrna na sukna (1800)

Kateřinská ulice č. p. 1, Stráž nad Nisou

„První manufakturu na sukno na území spravovaném Libereckou hospodářskou komorou postavil v údolí Černé Nisy Johann Georg Berger v roce 1800. Později patřila Stefanu Königovi a od něj ji kupuje roku 1873 Josef Zimmermann v Hodkovic nad Mohelkou, který závod rozšířil o novou kotelnu se strojovnou, barevnu a shedovou tkalcovnu. Od roku 1891 vede podnik Karl Zimmermann, který již zaměstnává 200 lidí na sto deseti stavech hnaných parním strojem 200 hp. „³⁴ Při západním okraji tkalcovny stavil roku 1911 železobetonovou třípodlažní přádelnu a do roku 1924 novou barevnu, realizovanou firmou Gustava Sacherse synové. Firma působila ve Stráži až do II světové války. Po znárodnění sídlilo v továrně několik národních podniků, nejdéle Bytex, textilní výroba tu probíhá doposud.

2.3.9 Heinrich Brosche - výroba kokosových koberců (1909)

Liberec 33 – Machnín, č. p. 63, Zlatý kopec

Továrna založená roku 1909 v původním mlýně, dnes leží na katastrálním území Machnína. Tradičně je však uváděna mezi podniky Stráže nad Nisou. Specializovala se na výrobu koberců a rohožek z kokosových vláken. Ještě pod národní správou roku 1947 zde byla podle plánů stavitele Pecha realizována nová železobetonová barevna. Dnešní podoba areálu je výsledkem několika přestaveb, ta poslední, pro výrobce výměnných součástí textilních strojů, v proporcích zachovává industriální charakter budov.

---

³⁴ BERAN Lukáš, VALCHÁŘOVÁ, Vladislava. *Industriál Libereckého kraje. Technické stavby a průmyslová architektura*. 2007, ISBN 978-80-01-03798-0, s. 125.

2.4 Textilní továrny ve Stráži nad Nisou

2.4.1 Bratři Siegmundové – továrna na jemná sukna (1890)

Kateřinská ulice č. p. 235, Stráž nad Nisou

Textilní stavba leží na Černé Nise na rozhraní mezi Libercem a Stráží nad Nisou. Továrna byla vybudována na místě mlýna, který zde byl postaven místo panské valchy lnu. V roce 1813 kupuje tento mlýn J. Weber a postupem času velmi modernizuje původní vybavení. Dalším vlastníkem byl J. Schütz, který mlýn přestavěl na soukenickou továrnu. Tovární objekt kupují bratři Siegmundové. Velikostně je však nevyhovující jejich požadavkům a proto je zdemolován. Bratři zde postavili novou budovu, která se zachovala do dnešní doby. „Staré jádro dnešního podniku Lites tvoří právě tato budova a výrobní hala o tři roky mladší. Siegmundové prosperovali až do roku 1935, kdy výrobu zastavili. Firma se rozpadla. Těsně po Mnichovu se továrny ujala firma Elektromechanik, která zde vyráběla až do roku 1945 elektrosoučástky pro letadla.“³⁵ Po znárodnění tu v šedesátých letech vyráběl podnik Tesla Liberec magnetofony. Elektrotechnická výroba zde přetrvává dodnes.

2.4.2 Heinrich Karrer – skárna, bělidlo a barevna (1907)

Oblouková ulice č. p. 102, Stráž nad Nisou

Zakladatelem továrny byl Heinrich Karrer, který postavil roku 1891 svůj závod na soukání příze a její zušlechťování. Poté si ve Stráži nad Nisou zakoupil starší továrnu. Tento areál se rozprostíral podél dnešní Obloukové ulice. „Z roku 1907 pocházejí plány libereckého stavitele Schäfera na postavení moderní čtyřpodlažní skárny se schodišťovou věží a roku 1913 týž stavitel vyprojektoval i novou kotelnu a strojovnu v jižní části areálu. Od roku 1922 je spolumajitelem firmy Fritz Karrer, který založil pobočný závod ve městě Jelenia Góra (Hirschberg), ale další rozvoj zastavila hospodářská krize. Po roce 1945 se stala továrna součástí n. p. Seba jako Závod Jindřich

---

³⁵ BERAN, Pavel. HLUŠIČKOVÁ, Hana. *Technické památky: V Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 2002, ISBN 80-727-7042-X, s. 357.

Karrer a firma byla likvidována k roku 1950.³⁶ V rekonstruovaných budovách dnes sídlí velkoobchod s elektronikou.

2.4.3 Adolf Jakob – továrna na vojenská sukna (1880)

Hejnická ulice č. p. 66 a 143, Liberec – Radčice

Továrna se nachází v Radčicích při silnici vedoucí do Frýdlantu. Stával zde mlýn a později zde byla vybudována valcha, která však podruhé vyhořela roku 1880. Gustav Müller z Fuldy zde postavil továrnu na výrobu plsti. Roku 1888 budovu zakoupil Adolf Jakob, který byl majitelem firmy na výrobu vojenského sukna. Sídlo firmy bylo v centru Liberce a do radčické továrny se postupně přemístily stroje s parním pohonem. „Adolf Jakob ještě roku 1896 přistavuje barvírnu, po jeho smrti roku 1897 vedli továrnu jeho synové Oskar a Karl spolu se švagrem Jakowitzem. Roku 1902 vybudovali novou pětipodlažní budovu a do roku 1908 také menší objekt přímo při silnici. V této době tu bylo zaměstnáno 150 dělníků. Firma však později pod vedením Oskara Jakoba jr. a Fritze Jakoba patrně nepřekonala hospodářskou krizi třicátých let. Po roce 1948 připadly budovy n. p. Textilana (závod 03), který byl likvidován roku 2000. Nový majitel se věnuje výrobě automatických a požárních dveří.

---

³⁶ BERAN Lukáš, VALCHÁŘOVÁ, Vladislava. *Industriál Libereckého kraje. Technické stavby a průmyslová architektura*. 2007, ISBN 978-80-01-03798-0, s. 127.

3 Současný stav textilních objektů

3.1 Továrny v centru města

Pohled na některé továrny v dnešní době je poměrně smutný. Většina z nich dnes slouží jiným účelům, než pro které byly stavěny. Některé již zmizely a na jejich místech se nalézá jiná zástavba, nebo jsou tato místa zarostlá. Takové stavby nalezneme nejen v okrajových částech Liberce, ale i přímo v jeho centru. Na svém místě již takto nestojí tovární areál Johanna Liebiega (viz obr. č. 1), který byl zbourán včetně jeho komínu. V dobách rozmachu této firmy se jednalo o největší areál pro textilní výrobu na libereckém území. V současné době tímto místem projíždí pouze tramvaj a pro tuto plochu byla provedena změna využití v územním plánu. O budoucnosti této rozlehlé parcely se bude teprve rozhodovat. Vznikly zde již návrhy pro vytvoření nové zástavby, ale v současné době se v této oblasti, kromě přestavby tramvajové trati, nic neděje. Stojí zde pouze jediná budova, jako jakási památka na textilní výrobu. Tato vícepodlažní budova získala název Blaupunkt (pro výrobu rádií a elektroniky zn. Blaupunkt za 2. sv. války) a stojí na parcele 3621/2. V současné době je však ve velmi zchátralém stavu a není využívána. Na rohu ulic Jablonecká a Na Bídě zůstala další z budov areálu bývalého závodu. Je užívána k občasnému skladování a jako plocha pro reklamu.

Další tovární stavby, nacházející se v centru Liberce, také změnily svou podobu. Lidé je v dnešní době využívají, aniž by většinou věděli, z jakého důvodu byly postaveny a jak rozmanitá byla jejich historie. Velkým komplexem budov byly továrny v okolí dnešního Babylonu – zábavního centra, který pro své atrakce využívá budovy původně určené pro výrobu látek. Mezi tyto budovy patří například bývalá mechanická tkalcovna (viz obr. č. 2), kterou vlastnili Neumann & Bürrer, v těchto prostorách je v současné době část hotelového provozu. K této budově je přistavěna ještě novostavba, která má podobný vzhled jako původní stavba. Tato budova přesně kopíruje Košickou ulici ve směru od dálnice do centra.

V Nitranské ulici se nachází druhá bývalá tkalcovna (viz obr. č. 3), kterou vlastnila firma Herminghaus a spol. Tato tkalcovna se stala v minulosti součástí velkého souboru staveb jednoho ze závodů státního podniku Hedva. Z těchto budov je nyní po rozsáhlé rekonstrukci vybudováno zábavní středisko Babylon. Při pohledu z Nitranské ulice byly

ponechány průčelní zdi jednopodlažních výrobních sálů, které byly kryté shedovými střechami. Někdy se jednalo o ocelovou konstrukci, jindy byla konstrukce dřevěná (při rekonstrukci centra byly dřevěné střechy nově zhotoveny). V Košické ulici areál uzavírala vícepodlažní administrativní zděná budova krytá soustavou sedlových střech. Výrobní haly uzavíraly směrem k ulici U Nisy na svou dobu moderní, čtyřpatrové železobetonové budovy (kdysi výzkumný ústav).

Další budovou postavenou v této oblasti byla továrna na sukna (viz obr. č. 4), která byla vlastnictvím firmy Wenzel F. Tschörner, nacházela se v ulici U Nisy (naproti Babylonu). V současné době zbyl na tomto místě pouze komín, který připomíná tuto bývalou továrnu. V tomto areálu byly dříve opravy ČSAO, nyní se provádí jejich bourání a v místě užívaném kdysi jako parkoviště zábavního centra Babylon se provádí nová výstavba.

Nedaleko této bývalé dnes již zbořené továrny na sukna, se nachází další budova, připomínající textilní průmysl na Liberecku. Jedná se o bývalou továrnu na koberce (viz obr. č. 5), kterou vlastnil Karl Aubin společně s firmou Michael Protzen & Sohn. Zděné, několikapatrové budovy „Aubinky“ jsou v poměrně zchovalém stavu, a nachází se uprostřed ostatních průmyslových budov v areálu před nynější budovou Krajského úřadu. Stavba z masivních zdí, ve spodní části ze smíšeného, výše z cihelného zdiva, je zakončena sedlovou střechou. Uvnitř se zachovaly centrální kamenné schodiště, ocelolitinové sloupy a dřevěné masivní konstrukce podlah a stropů. V současné době je přízemí využito jako prodejna nábytku a designové studio, v horních patrech jsou umístěny kanceláře. Nynější reklamní název je inzerován jako WERK.

V centru Liberce můžeme najít na Papírovém náměstí další budovu, která také patří k památkám textilního průmyslu. Jedná se o bývalou přádelnu (viz obr. č. 6), která byla vlastnictvím firmy J. Phil. Schmidt a synové. Velmi zchovalá třípatrová budova, stojící v čele náměstí, je charakteristická svým průmyslovým designem. V nedávné době byl objekt využíván jako restaurační zařízení (lidově U Hůlky) a prodejna nábytku, v současné době je objekt uzavřen a nevyužíván. Z původního celku dnes zbyla pouze přední část, protože kotelna s komínem byla zdemolována.

Nedaleko od této bývalé přádelny se nachází další významná tovární stavba, která je v dnešní době hojně využívána. Jedná se o bývalou barevnu a apreturu (viz obr. č. 7), jejímž majitelem byl Otto Stadler. Tato textilní továrna v ulici Na Zápraží se nachází ve

čtvrti, která byla dříve lidově nazývána Liberecké Benátky. Továrna sestávala z několika stavebně rozdílných budov a hal, které byly vzájemně propojené. V současnosti je část bývalého komplexu užívána jako restaurace la Fabrica, přístup do této části je po lávce přes řeku. Zadní budovy jsou užívány pro tvorbu kulís a jejich skladiště pro divadlo F. X. Šaldy. Některé další prostory jsou pronajímány. Nad celou bývalou textilkou ční charakteristický cihlový komín hranolového průřezu.

Další tovární budova v centru města, která je v současné době využívána, je bývalá mechanická tkalcovna vlny a polovlny (viz obr. č. 8). Areál, který vlastnil podnikatel S. S. Neumann, se dochoval do současné doby a nedávno byl poměrně vysokým nákladem opraven. Nachází se nedaleko Krajské Vědecké knihovny v Pastýřské ulici. Po skončení užívání pro textilní provoz byla továrna užívána v době 2. světové války německou policií a gestapem, po válce byly budovy užívány taktéž policejními složkami státu. Areál má uzavřený dvůr, který navazuje na jednopatrové, dříve výrobní budovy. Nyní jsou užívány pro garážování a opravy techniky Policie ČR. Z dalších dvou stran je dvůr uzavřen několikapatrovými budovami, které dříve sloužily jako tkalcovny a nyní jsou zde úřadovny Policie ČR. Areál nebyl dlouhou dobu opravován, protože se uvažovalo o jeho částečné demolici a výstavbě spojky komunikace před plaveckým bazénem a ulicí Sokolovskou, resp. s návazností na uvažovaný tunel směr Jablonec nad Nisou. Tyto záměry však zcela zřejmě budou realizovány až výrazně později, než bylo původně uvažováno.

Na druhé straně širšího centra města podél ulice Dr. Milady Horákové se nacházejí další dvě budovy připomínající textilní průmysl. První stavba se nachází v těsné blízkosti dnešní spalovny odpadů. Bývalá přádelna vlny (viz obr. č. 9), která byla ve vlastnictví firmy Moritz Grab a synové, je v zachovalém stavu a i v současné době je využívána. Jedná se o vícepatrovou, zděnou, klasicky postavenou textilní budovu. Dříve sloužila také jako skladiště podniku Textilana s. p., pro potřeby textilního učiliště, jako prodejní sklad a nyní je část budovy užívána pro školství.

Druhá budova, nacházející se u této silnice, byla tkalcovna vlny a polovlny (viz obr. č. 10). Textilní stavba, kterou vlastnil podnikatel Moritz Zweig, sestává z několika budov. Hlavní výrobní hala byla jednopatrová, nepravidelného půdorysu, se zastřešením shedovými střechami na litinových sloupech. Dnes tato hala není využívána, dříve zde byla prodejna nábytku, prodejna barev, později prodejna hraček.

Na tuto halu navazovaly klasické, dvou až třípatrové zděné budovy, které v některých případech mají dnes jiného vlastníka. Tyto jsou dnes pronajímány, je zde pneuservis, topenářská firma a prodej řeziva. Zbylé části jsou nabízeny k pronájmu.

Na Hanychovské ulici se nachází barevna kusového zboží (viz obr. č. 11), jejímž vlastníkem byla firma H. Schmidt a spol. Areál byl v 90. letech částečně rozprodán (spediční spol.), avšak dodnes zde provozuje barevnu společnost Licolor. Všechny stávající stavby jsou ve velmi špatném stavu. Z původních staveb se zachovaly zejména komín a výrazná budova kotelny. Na ně navazují provozovny barevny, pomocné provozy a administrativa a vedení podniku. Výroba se zde nezastavila ani přes velice špatný stav budov.

3.2 Továrny umístěné mimo centrum města

V liberecké kotlině nalezneme i budovy textilního průmyslu, které se nenacházejí přímo v centru města, ale je důležité je zmínit, protože byly součástí historie textilního průmyslu v této lokalitě. Důležitými částmi Liberce pro textilní výrobu byly městská část Vratislavice nad Nisou a Vesec. Zde byly tovární areály rozsáhlejší než budovy, přímo v centru města Liberce, protože zde bylo více prostoru pro jejich výstavbu.

Ve Vesci se nacházela například továrna vlněného zboží (viz obr. č. 12), kterou zde koupil Franz Liebieg. Tuto továrnu si Franz Liebieg pořídil po ukončení spolupráce s jeho bratrem Johannem. Továrna, vybudovaná na potoce tekoucím z nedalekého rybníka, sestávala z několika objektů. V přední části budovy administrativní, zděné, které stojí dodnes. Na ně navazovala textilní jednopodlažní hala, sloupová, krytá shedovými střechami. Tato neudržovaná hala před několika lety nevydržela zatížení sněhem a později musela být zdemolována. V současné době je v těchto místech parkoviště autodopravy a manipulační plocha. Z celé dřívější továrny tak zbyly pouze budovy v ulici Kamenické.

V ulici U Kolory ve Vesci najdeme další textilní továrnu. Zdejší komplex, stojící na místě někdejší přádelny bratři Siegmundů, dali postavit podnikatelé G. Lederer a J. Wolf. Objekt sloužil jako přádelna lněné příze (viz obr. č. 16). Část komplexu je v dnešní době nově opravena. Sídli zde společnost EPICOS s.r.o. a další prostory jsou pronajímány. V popředí stojí bývalá kotelna, v pravé části jsou vidět rekonstruované

jednopodlažní haly přádelny. V nedaleké minulosti patřil celý areál textilní společnosti Koloras. p.

Další vybranou továrnou, vzdálenější od centra města, byla bývalá tkalcovna a barevna (viz obr. č. 15), kterou vlastnili podnikatelé Paul Kraus a Vincenz Hoffmann. Tovární komplex se nachází mezi Vratislavickou ulicí, Poštovním náměstím a rychlostní komunikací ve směru do Jablonce nad Nisou. V současné době v podniku vyrábí společnost PRETTL Automotive s.r.o. výrobky pro automobilový průmysl. Dříve zde firma Knobloch vyráběla kabelové svazky pro automobily. Budovy byly několikrát rekonstruovány, avšak bez větších vzhledových změn.

Ve Vratislavicích nad Nisou je bývalý rozsáhlý soubor budov výroby koberců (viz obr. č. 13), kde byl vlastníkem Ignaz Ginzkey. Velký výrobní areál, kde původní menší stavby situované v údolí Nisy přerostly v ucelený průmyslový areál s textilní výrobou, která se zde provozovala až donedávna. V tomto areálu je dominantní stavbou bývalá zauhlovací a vodárenská věž, která dnes již není funkční. Uvažovalo se o rekonstrukci této stavby a přestavbě na rozhlednu, od tohoto nápadu se však upustilo. Dnes je v areálu umístěno sídlo továrny INTEX a.s., spediční služby a jiné další firmy, které zde jsou v nájmu.

V této části Liberce najdeme i třetí vybranou stavbu, kterou byla bývalá výroba koberců a příkrývek (viz obr. č. 14). Tuto budovu dal postavit Carl Wagner a později se o majetek starala jeho žena. Výrobní areál v ulici U Šamotky byl postavený na úzkém stavebním pozemku mezi regulovaným tokem Nisy a místní komunikací, tramvajovou tratí a tělesem železnice. Jedná se o soubor několika staveb různého stáří a stavebního provedení. V současné době se užívají jen některé provozy, a to společností ELITRONIC s.r.o. Budova kotelny byla ještě před pěti lety zastřešená, nyní je již bez střechy a v rozpadlém stavu. Z bezpečnostních důvodů bylo letos ubouráno jedno patro a stavba začíná být rekonstruována. Vysoký tovární komín ještě stojí, není ale využíván.

Na druhé straně Liberce na Harcovském potoce najdeme bývalou přádelnu a bělidlo (viz obr. č. 17), kterou vlastnil Josef Kratzig. Přádelna leží v těsné blízkosti Harcovského potoka a Liberecké přehrady. V minulých letech byla v areálu provozována obnova pneumatik a jejich protektorování (Obnova s.p.), později stavba nebyla využívána a byla rozkrádána. Nyní je v přestavbě a noví majitelé se snaží vybudovat z této stavby hostel.

3.3 Kateřinské údolí

Po továrnách v libereckém centru, i dále od něho, je potřeba přiblížit Kateřinské údolí. Zde se nacházelo velké množství továren, které se mnohdy musely vypořádat s okolním stísněným terénem. Začlenily se však do tohoto údolí a byly významnou pracovní příležitostí pro místní obyvatele a také přispěly k rozvoji města v této části.

Historie továrních budov na hranici Kateřinek a Rudolfova při Horské ulici je poměrně nejasná, co se týče přesné identifikace jednotlivých budov. Poslední z nich, směrem k Rudolfovu po levé straně, je bývalá přádelna Augusta Ehrlicha (viz obr. č. 18). V posledních čtyřiceti letech byla továrna stále v provozu, i když se zde již nevyrábělo textilní zboží. Výroba byla především zámečnická, opravovaly se zde a skladovaly lešeňové výtahy. Nyní zde sídlí firma JC Kovo s.r.o., zabývající se kovovýrobou. V současné době se budova nastavuje o jedno patro, které bude kryté pultovou střechou.

Pod již zmíněnou přádelnou se nachází bývalá továrna na sukno a přádelna (viz obr. č. 19), kterou vlastnila firma Anton Ullrich a synové. V současné době je tovární areál využíván pro Střední školu uměleckořemeslnou a oděvní Liberec, s.r.o., Střední odborné učiliště nábytkářské s.r.o. a Střední školu tvorby a designu nábytku s.r.o. Původní několikapatrové výrobní křídlo, postavené rovnoběžně s tokem Černé Nisy, je nyní renovováno. Navazující křídlo bylo kdysi zbouráno a nahrazeno novostavbou, včetně garáží. Obě budovy tvoří vlastní výukový komplex. Na něj navazuje později postavená tělocvična a hřiště. Původní budova situovaná na začátku areálu se nyní využívá jako vrátnice. Vnitřní dvůr je využíván jako otočka autobusu městské hromadné dopravy.

Na Kateřinské ulici se dále nachází velké množství továren. Významným podnikatelem byl v této oblasti Liberce Josef J. Salomon, který zde vlastnil továrnu na sukno. Soubor továrních budov se nachází v rozšířené části Kateřinského údolí, středem protéká Černá Nisa. Jedná se o několik zděných vícepatrových budov, v horní části s továrním komínem a bývalou kotelnou, u které se nachází rozsáhlý dvůr. Některé další budovy jsou umístěné mimo areál, přes ulici Kateřinskou. Dlouhou dobu byla továrna využívána společností ŘEMPO s.p., později a.s., pak byla prodána. Některé objekty dnes s jinými majiteli se opravují a fungují dále. V budově přes ulici (viz obr. č. 21) dnes sídlí H - Prompt výčepní technika s.r.o. Naproti přes ulici stojí budova (viz obr. č. 20), která slouží jako občasný sklad a je k pronajmutí, v 1. patře je umístěna

prodejna kuchyní. Zbylá část areálu je inzerována na prodej. Na budově č.p. 118 se dodnes zachovaly iniciály majitele. Zůstal zde také vysoký tovární komín. Dnešní budova č.p. 67 je užívána jako prášková lakovna. Hned další objekt je bývalá školka, náležící provozně k celému areálu. Dnes je však v havarijním stavu.

Dále najdeme v tomto údolí pozůstatky továrny, která se do dnešních dnů nezachovala. Bývalá továrna na sukna Josefa Zimmermana (viz obr. č. 24) byla postavena na Černé Nise. Z této továrny do dnešních dnů zbyla jen stavba rodinného domu, který kdysi náležel k továrně. V domě dodnes bydlí dcera bývalého národního správce, který převzal továrnu v roce 1945. V roce 1948 byla továrna znárodněna, několik let se zde ještě vyrábělo, pak továrna sloužila jako sklad. V roce 1965 byla továrna zbourána, a to společně s komínem, turbínou a náhonem. Na části pozemku bývalé továrny se nyní nachází bývalá prodejna potravin, nyní neprovozovaná.

Další známou budovou v této oblasti je takzvaná „Pianovka“ (viz obr. č. 22). Jedná se o bývalou továrnu na sukno podnikatele Antona Trenklera. Továrna je situována u toku Černé Nisy, v úzkém zářezu údolí Kateřinek, kde se musela vejít místní komunikace, továrna a řeka v jednom místě mezi skalní žulové výchozy. Dlouhá léta se v této budově vyráběla piána Petrov, s.p. (proto Piánovka), výroba však byla stále více přesouvána do mateřského závodu v Hradci Králové. V současné době v jejích prostorách sídlí společnost LITEX a Vratová a dveřní technika s.r.o. Další prostory jsou vhodné pro skladování a jsou nabízeny k pronájmu.

Mezi textilní továrny v Kateřinkách patří také bývalá textilní továrna Antona J. Kiesewettera (viz obr. č. 25). Tuto textilní továrnu tvořil soubor staveb, postavených u Kateřinské ulice, poblíž mostu, přes který vede silnice až na Ruprechtické náměstí. V místě je dnes autobusová zastávka „Janův most“. Jedná se o několikapatrové zděné stavby, nyní většinou opravené, v majetku různých soukromých vlastníků. Pod silnicí do Radčic se nachází zachovaný cihelný komín. V areálu je mnoho různých firem a další prostory k pronájmu se nabízejí.

Na Kateřinské ulici také leží bývalá malá přádelna a skárna Ignaze Hübnera (viz obr. č. 26), která se nacházela v dolní části Kateřinského údolí. Do dnešních dnů se dochovala pouze rodinná vilka a drobné pomocné stavby původního areálu. Zděná stavba přádelny, původně třípatrová, nevydržela tíhu sněhu v posledních letech. Zbyly

z ní jen obvodové stěny, které byly v roce 2009 strženy. Nyní je zde volná plocha. Rodinná vilka je dnes užívána k bydlení a sklady se užívají k prodeji olejů.

Textilní stavba bývalé přádelny a pletárny Gustava Adolfa Jägera (viz obr. č. 27) je mohutná zděná vícepatrová budova, přístupná z Kateřinské ulice po železobetonovém mostě přes Černou Nisu. Celý areál využívá firma Autodoprava Melichar. Dvůr, zbavený původních doprovodných staveb, se využívá ke skladování sypkých materiálů a parkování dopravní techniky. Přízemí hlavní budovy se nyní využívá jako sklad, v patrech jsou kanceláře firmy, část ještě není užívána. Rodinný dům v areálu se stále využívá k bydlení. Původní parková úprava v zalesněné stráni nad továrnou již dožívá a jsou z ní viditelné jen některé části.

Stranou od Kateřinského údolí stojí továrna, která také stojí za zmínku. Jedná se o bývalou továrnu na vojenská sukna Adolfa Jakoba (viz obr. č. 29). Větší výrobní areál vyplňuje ploché boční údolí při silnici do Krásné Studánky. Celý komplex využívala dříve Textilana s.p., později podnik měnil majitele. V současné době zde sídlí firma na obrábění ocelových výpalků a větší část areálu není využita vůbec. Nynější vlastník, kromě vlastní výroby v přízemí jedné z hal, zatím hledá nejvhodnější užití pro ostatní stavby a bude se snažit o zachování současného industriálního vzhledu objektu.

3.4 Stráž nad Nisou

V této oblasti bylo také nutné zmínit textilky, které zde byly vybudovány, protože se velkou měrou zasloužily o rozvoj textilního průmyslu v Liberci.

Významnou stavbou v této oblasti je bývalá továrna na jemná sukna bratří Siegmundů (viz obr. č. 28). Tato, původně textilní továrna, stojí dodnes. V minulosti byla součástí velkého elektrotechnického závodu TESLA s. p., později se zde vyráběla zabezpečovací zařízení a jiné výrobky, pod společností LITES. Ta sídlí v areálu dodnes, ale na jejím okraji v samostatné novostavbě. Budovy původní textilky jsou vymezeny dvoupatrovou jednodílnou stavbou těsně u komunikace do Krásné Studánky. Na ni navazují výrobní jednopodlažní haly kryté shedovými střechami. Haly pokračují dalšími zděnými budovami kolem vnitřního hospodářského dvora. Ve střední části jsou zděné, novější budovy, stavěné většinou pro TESLU. Areál je nyní na prodej nebo k pronájmu, sídlí zde různé drobné firmy pronajímající si jeho části.

Druhou vybranou textilní budovou ve Stráži nad Nisou je bývalá skárna a bělidlo v Obloukové ulici (viz obr. č. 30), kterou vlastnila firma Heinrich Karrer a spol. Areál je funkční dodnes a slouží jako obchod s elektronikou a bílým zbožím spol. Elos, bývalá kotelna slouží jako prodejna nábytku. V devadesátých letech zde byl velkoobchod s potravinami. Vlastní hlavní stavba je zděná, čtyřpatrová, se schodišťovou věží ze štítové strany. Uvnitř jsou zachovalé sloupové konstrukce, ve spodní části jsou litinové sloupy obetonované, výše jsou jen litinové a nesou dřevěné stropy. Tato hlavní stavba je dvěma dřevěnými můstky (krčky) spojena s vedlejší skladovou dvoupodlažní halou. Původní technologie a úpravy jsou zcela vybourány.

Tuto kapitolu uzavřeme továrnou nacházející se na okraji města v Machníně (viz obr. č. 31). Zde se provozovala výroba kokosových koberec a firmu vlastnil Heinrich Brosche. Tato textilní továrna udržuje provoz dosud. Nyní zde sídlí společnost Naveta, zabývající se výrobou příslušenství pro tkalcovské stroje. Areál byl před několika lety nákladně modernizován, přibýly betonové hráze chránící proti vzduté Nise v případě vyšší hladiny a díky nové rychlostní silnici bylo nutné vybudovat novou příjezdovou komunikaci.

Stav textilních továren na území Liberce je velmi různorodý. Většinou záleží na majiteli, jestli do nich hodlá investovat, nebo je nechá zaniknout. Textilních továren se zde nacházelo mnohem větší množství, než staveb ostatních odvětví průmyslu. Liberec byl textilní velmocí a nemělo by se zapomínat na tuto důležitou část historie našeho města.

Závěr

Textilní průmysl je neodmyslitelně zapsán do historického vývoje města Liberce. Industriální výstavba byla klíčová v rozvoji města a utváření jeho dnešní podoby. V tomto průmyslu bylo zaměstnáno velké množství zdejšího obyvatelstva a majitelé manufaktur poskytovali svým zaměstnancům nejen práci, ale někdy i další benefity, jako například bydlení. Z malé obce se díky tomuto průmyslu stalo velké a soběstačné město, které bylo známé po celém světě díky vývozu látek do zahraničí.

Vývoj staveb je z historického pohledu velmi zajímavý, protože zde docházelo nejen ke střídání vlastníků, ale také docházelo k rozšiřování továrních areálů a jejich modernizaci. Majitelé manufaktur byli nuceni bojovat s konkurencí a jejich živobytí záviselo na přizpůsobení se poptávce po daném zboží. V dobách ekonomického růstu se areály továren rozšiřovaly a docházelo k vylepšování procesů výroby – například přechod na parní stroje, nebo nové textilní technologie.

Továrny se v liberecké kotlině stavěly převážně na vodních tocích, které sloužily jako zdroj energie či jako zdroj technologické vody. Po modernizaci strojů se výroby začaly stavět i v jiných částech města, protože již nebylo vodního toku zapotřebí. Největší koncentrace továren byla v Kateřinském údolí, kde se využívalo toku Černé Nisy. Areály továren zde sice nebyly tak rozlehlé, jako v jiných částech města, ale vynahrazovaly tento fakt svou početností.

Zjišťování informací o konkrétních budovách nebylo příliš jednoduché, protože většina publikací se o těchto textilních stavbách zmiňuje pouze zkratkovitě. Bylo tedy nutné poskládat tyto „střípky“ dohromady a vytvořit přehled jednotlivých továren. Ve druhé kapitole bylo nutné nastínit historický vývoj a stavební změny v minulosti, aby bylo možné lépe pochopit současnou podobu textilních továren a areálů.

Práce splňuje všechny stanovené cíle. V poslední kapitole, pro kterou bylo zapotřebí provést terénní průzkum ke zjištění současného stavu budov, je popsán současný stav vybraných továrních areálů a původních textilních budov. Ve fotodokumentaci zaznamenávám aktuální podobu bývalých textilních provozů, jejich stav a v některých uváděných případech lze i z dobových dokumentů porovnat stav minulý a současný.

Informace pro práci byly získávány především z primárních zdrojů a také od pamětníků té doby, mezi které řadím zaměstnance, současné vlastníky textilních budov či jejich obyvatele a zaměstnance v bývalých textilních areálech.

Práce může být nadále využita pro další práci s tímto tématem, protože se jedná o téma velmi rozsáhlé a ne všechny podrobnější informace mohly být pro svůj rozsah zahrnuty do této práce. Je také možné dále zpracovat i ostatní, méně významné budovy, které nejsou v této práci zmiňovány, protože je zde vybrána jen část budov podílejících se významným způsobem na rozvoji textilního průmyslu v liberecké kotlině.

Liberecké textilní stavby si jistě zaslouží naši pozornost, protože je důležité si uvědomit, že tento průmysl kdysi napomohl rozvoji města Liberce a znamenal obživu pro mnoho jeho obyvatel.

Seznam použité literatury

BERAN, Pavel, HLUŠIČKOVÁ Hana. *Technické památky: V Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002, 622 s. ISBN 80-727-7042-X.

BERAN Lukáš, VALCHÁŘOVÁ, Vladislava. *Industriál Libereckého kraje. Technické stavby a průmyslová architektura*. Praha: České vysoké učení technické v Praze, 2007, 288 s. ISBN 978-80-01-03798-0.

BERGMANOVÁ, Vlasta. *Textilana v obrazech a datech*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2008, 261 s. ISBN 978-80-7372-399-6.

BOCK, Jiří. *Kateřinky 1608 – 2008: přehled dějiny a rozvoje kdysi samotné obce k 400. výročí jejího založení*, Vyd. 1. Liberec: Česká beseda v Liberci, 2008, 54 s. ISBN 978-80-87100-06-6.

ČTVERÁČEK, Karel, MOHR, Jan. *Liberec: mezi vzpomínkou a přítomností = Reichenberg : zwischen Erinnerung und Gegenwart*. Vyd. 1. Liberec: Knihy 555, 2001, 199 s. ISBN 80-238-7667-8.

CHOCHOLOUŠKOVÁ, Hana, LHOTOVÁ Markéta. *Liberec*. Vyd. 1. Litomyšl: Paseka, 2010, 69 s., [96] s. obr. příl. *Zmizelé Čechy*. ISBN 978-80-7432-031-6.

KARPAŠ, Roman. *Liberec – město v klínu hor*, Vyd. 1. Liberec: Nakladatelství 555, 1998, 159 s. ISBN 80-902590-1.

KARPAŠ, Roman. *Kniha o Liberci*. Vyd. 1. Liberec: Dialog, 1996, 664 s.

KARPAŠ, Roman. *Kniha o Liberci*. 2. dopl. a rozš. vyd. Liberec: Dialog, 2004, 704 s. ISBN 80-867-6113-4.

MACHAČOVÁ, Jana, MATĚJČEK J. *Nástin vývoje textilní výroby v českých zemích v období 1781-1848: Díl 1, Obecné předpoklady. Produkce a zaměstnanost. Rozmístění výroby. Trh a odbyt*. Opava: Slezský ústav ČSAV, 1991.

MACHAČOVÁ, Jana. MATĚJČEK J. *Nástin vývoje textilní výroby v českých zemích v období 1781-1848: Díl 3, Sociální vývoj. Exkursy. Závěr*. Opava: Slezský ústav ČSAV, 1992.

MELANOVÁ, Miloslava. *Liberecká výstava 1906*, Liberec: Kalendář Liberecka, 1996, 63 s.

RUDA, Vladimír. *Příspěvek k dějinám firmy J. Liebieg za první světové války: Z minulosti a přítomnosti Textilany: Sborník statí a vzpomínek*. 1. Vydání. Praha - Liberec: Severočeské krajské nakladatelství, 1965.

RUDA, Vladimír. *Počátky textilního průmyslu v Liberci*. Liberec: Česká beseda, 1973, 32 s.

ŘEHÁČEK, Marek. *Liberecké zajímavosti*. Kniha první, Vyd. 1. Liberec: Petr Polda, 2009, 191 s. ISBN 978-80-903056-2-5.

ŘEHÁČEK, Marek. *Liberecké zajímavosti*. Kniha druhá, Vyd. 1. Liberec: Petr Polda, 2011, 178 s. ISBN 978-80-903056-3-2.

ŘEHÁČEK, Marek. *Liberec: turistický průvodce po městě a okolí*, Vyd. 2. Liberec: Kalendář Liberecka, 2007, 256 s.

TECHNIK, Svatopluk, RUDA, Vladimír. *Liberec minulosti a budoucnosti*. Vyd. 1. Liberec: Severočeské krajské nakl., 1961, 318 s.

UMLAUF, Václav a kol. *Střed Liberce v proměnách staletí*, Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2011, 153 s. ISBN 978-80-7372-804-5.

VERNER, Zdeněk. *Kraj Liberec*. Liberec: Krajský národní výbor v Liberci, 1950, 106 s.

ZEMAN, Jaroslav. *Liberec: urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*, Liberec: Knihy 555, 2011, 176 s. ISBN 978-80-86660-33-2.

Seznam příloh

1. Fotografická dokumentace současného stavu budov
2. Historické fotografie
3. Mapové přílohy

Přílohy

1. Fotografická dokumentace současného stavu budov (fotografie vlastní)

Obr. č. 1: Dnešní pohled na bývalý areál Textilany

Obr. č. 2: Bývalá mechanická tkalcovna firmy Neumann & Bürenn, dnešní hotelová část centra Babylon

Obr. č. 3: Bývalá tkalcovna firmy Herminghaus a spol. – dnešní zábavní centrum Babylon.

Obr. č. 4: Bývalá továrna na sukna, kterou vlastnil Wenzel F. Tschörner – dnes dochován pouze komín

Obr. č. 5: Bývalá továrna na koberce tzv. „Aubinka“

Obr. č. 6: Bývalá přádelna na Papírovém náměstí firmy J. Phil. Schmidt a synové

Obr. č. 7: Bývalá barevna a apretura Otty Stadlera – dnes restaurace a sklad divadla
F. X. Šaldy

Obr. č. 8: Bývalá mechanická tkalcovna vlny a polovlny S. S. Neumann - v dnešní době
je zde sídlo policie ČR

Obr. č. 9: Bývalá přádelna vlny Moritz Grab a synové ležící dnes poblíž spalovny odpadů

Obr. č. 10: Bývalá tkalcovna vlny a polovlny Moritze Zweiga na ulici Dr. Milady Horákové

Obr. č. 11: Bývalá barevna kusového zboží firmy H. Schmidt a spol. na Hanychovské ulici

Obr. č. 12: Bývalý areál továrny vlněného zboží Franze Liebiega - dochovala se pouze budova vlevo

Obr. č. 13: Bývalá výrobní koberců firmy Ignaz Ginzkey a Co. ve Vratislavicích n. N. –
v pozadí je vidět vodárenská věž

Obr. č. 14: Bývalá výrobní koberců a příkrývek firmy Carl Wagner a spol.

Obr. č. 15: Bývalá tkalcovna a barevna Krause a Hoffmanna

Obr. č. 16: Bývalá přádelna lněné příze podnikatelů Lederera a Wolfa

Obr. č. 17: Bývalá přádelna a bělidlo Josefa Kratziga na Harcovském potoce

Obr. č. 18: Bývalá přádelna vigoňové příze Augusta Ehrliche pod Rudolfovskou elektrárnou

Obr. č. 19: Bývalá továrna na sukno a přádelna firmy Anton Ullrich a synové

Obr. č. 20: Bývalá továrna na sukno Josefa J. Salomona v Kateřinkách

Obr. č. 21: Druhá část bývalé továrny na sukno J. J. Salomona

Obr. č. 22: Bývalá továrna na sukno firmy Anton Trenkler a synové – dnes známá jako „Pianovka“

Obr. č. 23: Pamětní deska u dnešní „Pianovky“

Obr. č. 24: Rodinný dům, který se jako jediný dochoval z areálu bývalé továrny na sukna Josefa Zimmermana

Obr. č. 25: Bývalá textilní továrna Antona J. Kieseewettera

Obr. č. 26: Místo kde stála přádelna a skárna Ignaze Hübnera

Obr. č. 27: Bývalá přádelna a pletárna Gustava Adolfa Jägera

Obr. č. 28: Bývalá továrna na jemná sukna bratří Siegmundů

Obr. č. 29: Bývalá továrna na vojenská sukna Adolfa Jakoba

Obr. č. 30: Bývalá skárna, bělidlo a barevna Heinricha Karrera

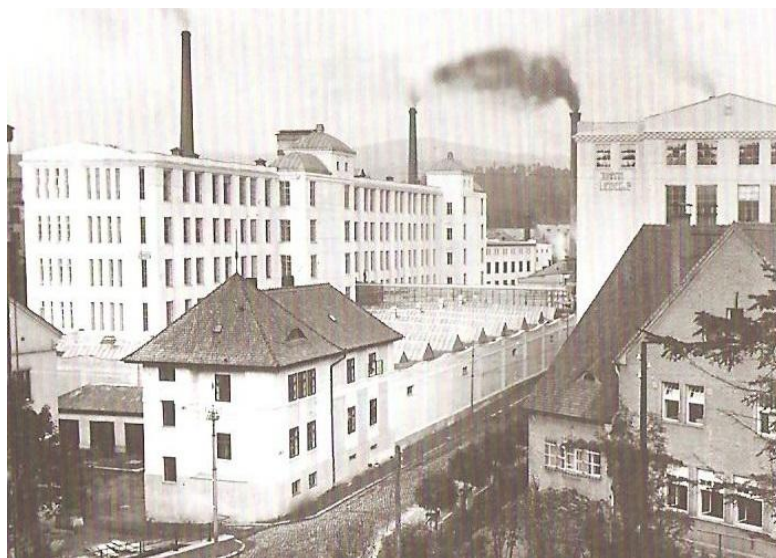
Obr. č. 31: Bývalá výroba kokosových koberců podnikatele Heinricha Brosche

Obr. č. 32: Ukázka reklamního poutače podniku Textilana

2. Historické fotografie

Obr. č. 33: Areál Textilany ve třicátých letech 20. století s budovou zvanou Blaupunkt, dochovanou do dnešní doby

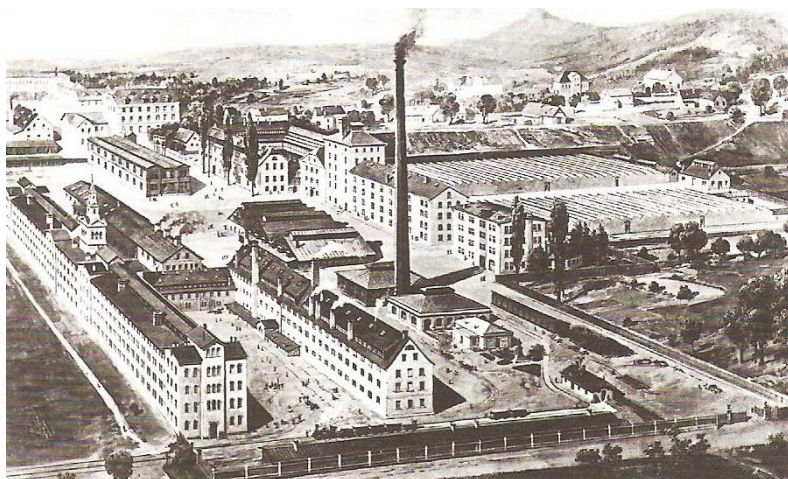
(KARPAŠ, Roman. *Kniha o Liberci*. 2. dopl. a rozš. vyd. 2004, s. 311)

Obr. č. 34: Komplex Liebiegových závodů v roce 1868

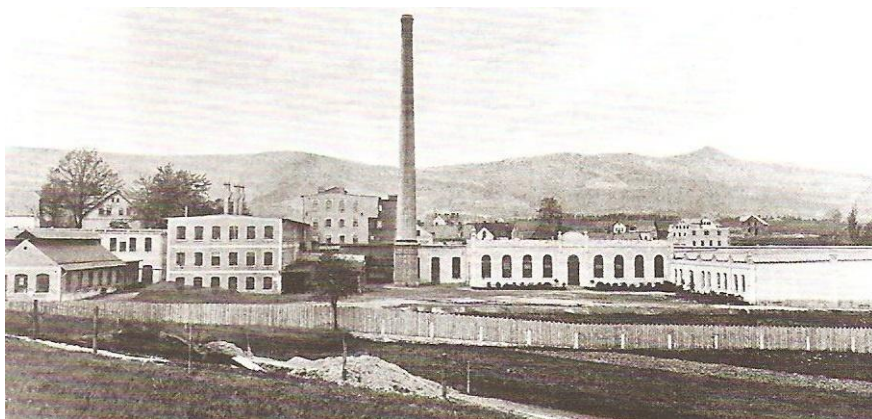
(KARPAŠ, Roman. *Kniha o Liberci*. 2. dopl. a rozš. vyd. 2004, s. 90)

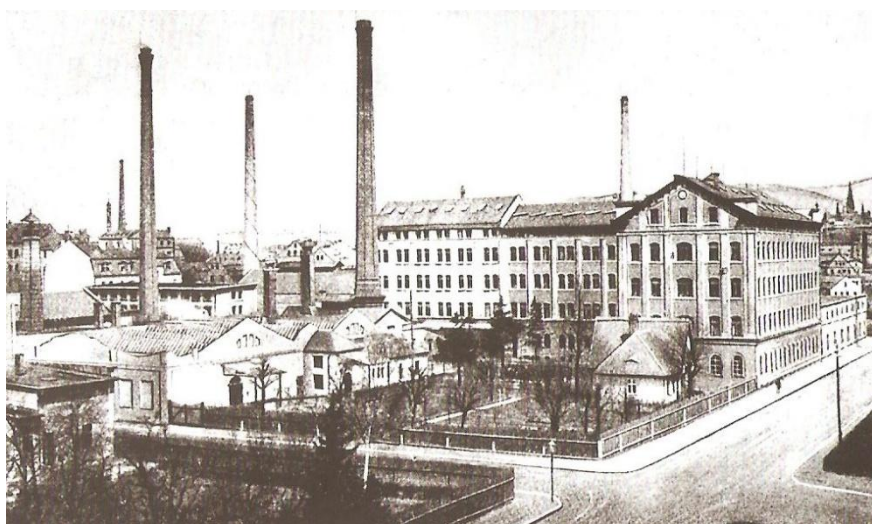
Obr. č. 35: Pohled na továrnu Franze Liebiega z roku 1897

(KARPAŠ, Roman. *Kniha o Liberci*. 2. dopl. a rozš. vyd. 2004, s. 593)

Obr. č. 36: Továrna Lederer a Wolf kolem roku 1902

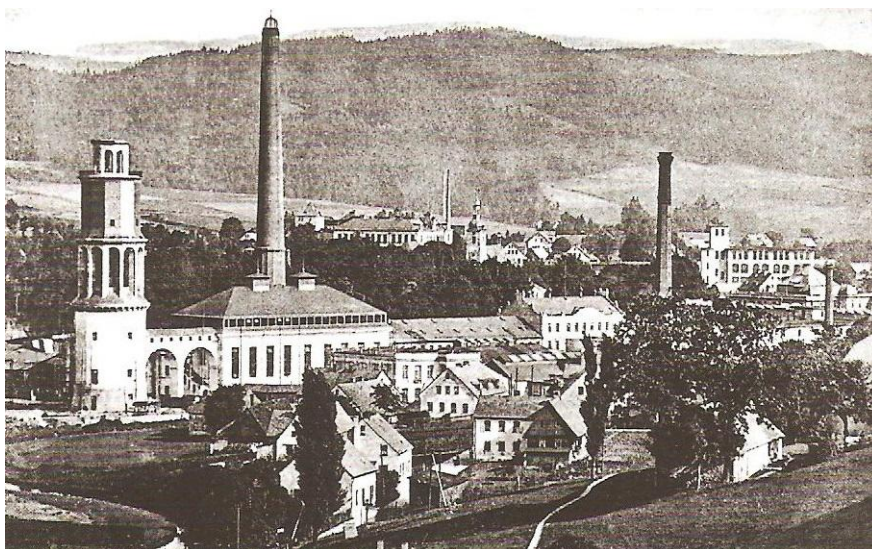
(KARPAŠ, Roman. *Kniha o Liberci*. 2. dopl. a rozš. vyd. 2004, s. 593)

Obr. č. 37: Ve středu fotografie se nachází továrna na koberce tzv. „Aubinka“

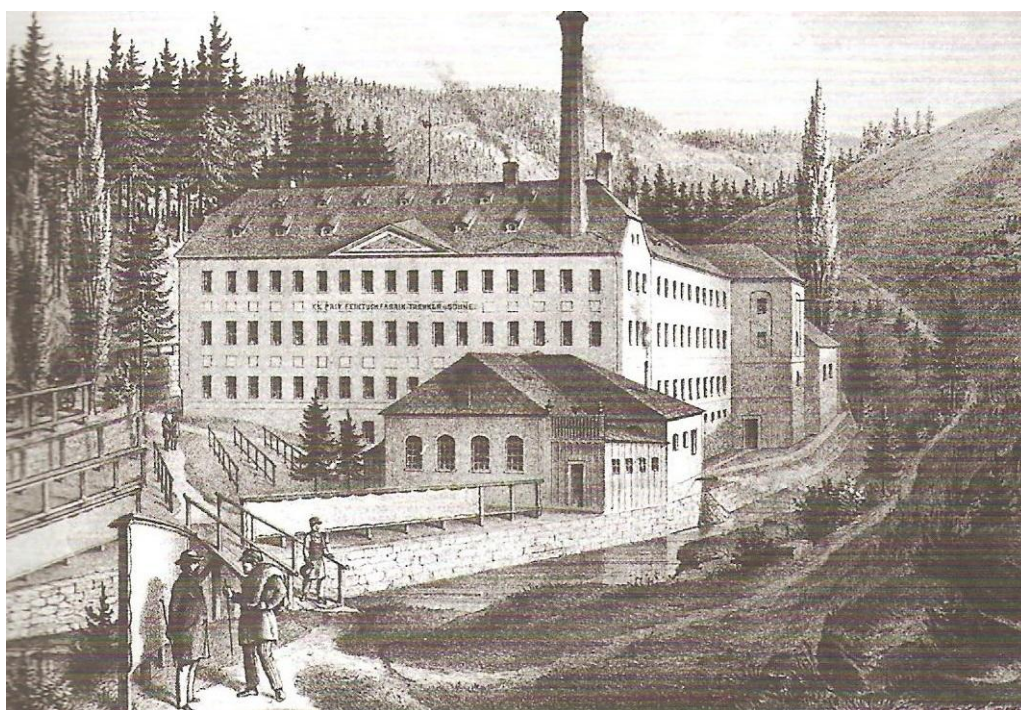
(KARPAŠ, Roman. *Kniha o Liberci*. 2. dopl. a rozš. vyd. 2004, s. 310)

Obr. č. 38: Výrobna koberců majitele Ignaze Ginzkeyho – je zde vidět zauhlovací věž v levé části

(KARPAŠ, Roman. *Kniha o Liberci*. 2. dopl. a rozš. vyd. 2004, s. 591)

Obr. č. 39: Továrna na sukno Antona Trenklera v Kateřinkách (1858) – dnes známá jako „Pianovka“

(KARPAŠ, Roman. *Kniha o Liberci*. 2. dopl. a rozš. vyd. 2004, s. 85)

Obr. č. 40: Dobová pohlednice Kateřinek. Dvoupodlažní nápadná budova vlevo je škola, nad ní s komínem areál továrny na sukno Josefa J. Salomona, pod školou vpravo dole je nyní již neexistující továrna na sukno Josefa Zimmermana.

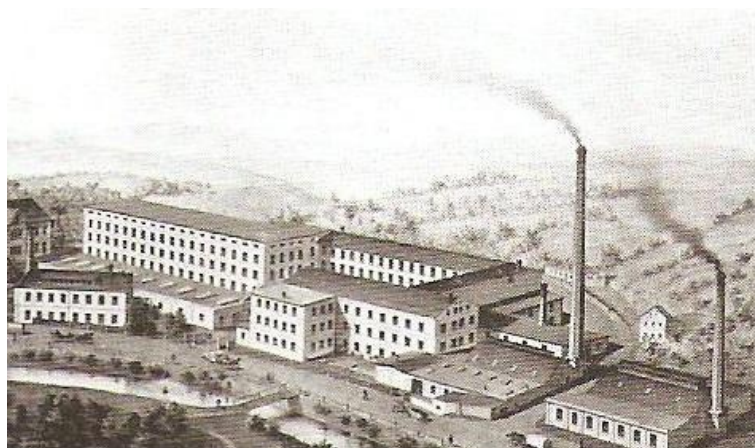
(pohlednice ze soukromého archivu)

Obr. č. 41: Dobová pohlednice Kateřinek – pohled na školu (dvoupodlažní budova s centrálními schody uprostřed pohlednice), továrnu na sukno Josefa Zimmermana (v popředí dole). Bílé budovy továrny na sukno Josefa J. Salomona a její komín v závěru údolí v pravé horní části.

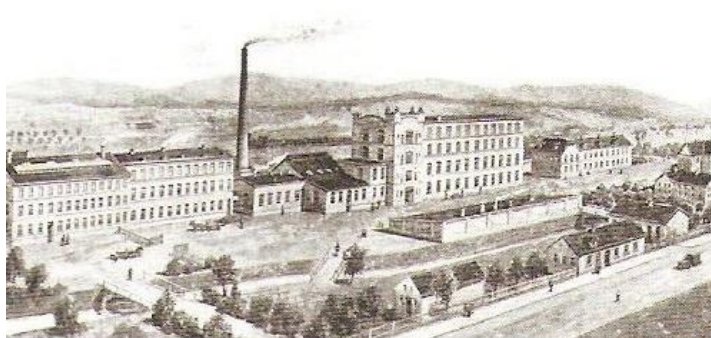
(pohlednice ze soukromého archivu)

Obr. č. 42: Textilní továrna Antona J. Kieseewettera

(BERAN Lukáš, VALCHÁŘOVÁ, Vladislava. *Industriál Libereckého kraje. Technické stavby a průmyslová architektura*. 2007, s. 115)

Obr. č. 43: Výrobna koberců a přikrývek Carla Wagnera ve Vratislavicích n. N.

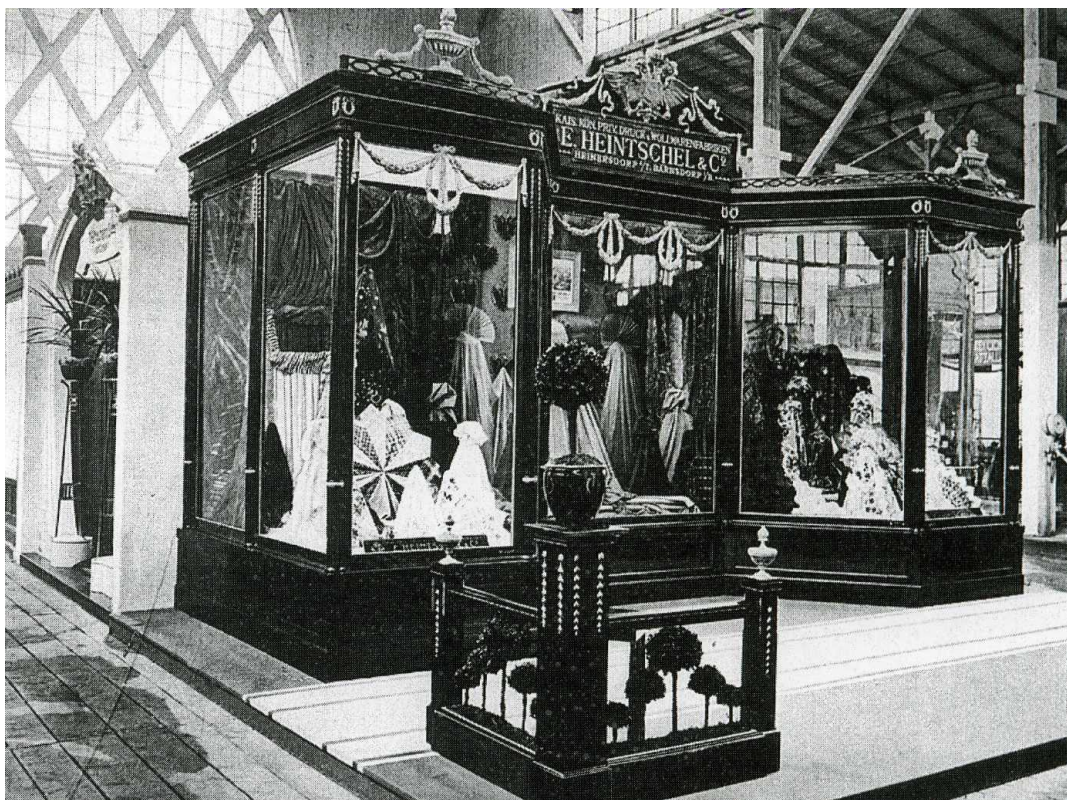
(BERAN Lukáš, VALCHÁŘOVÁ, Vladislava. *Industriál Libereckého kraje. Technické stavby a průmyslová architektura*. 2007, s. 115)

Obr. č. 44: Mechanická tkalcovna vlny a polovlny podnikatele S. S. Neumanna

(BERAN Lukáš, VALCHÁŘOVÁ, Vladislava. *Industriál Libereckého kraje. Technické stavby a průmyslová architektura*. 2007, s. 111)

Obr. č. 45: Liberecká výstava 1906 – expozice textilního průmyslu

(MELANOVÁ, Miloslava. *Liberecká výstava 1906*, 1996, s. 31)

Obr. č. 46: Pavilon firmy Johann Liebieg na výstavě v Liberci roku 1906

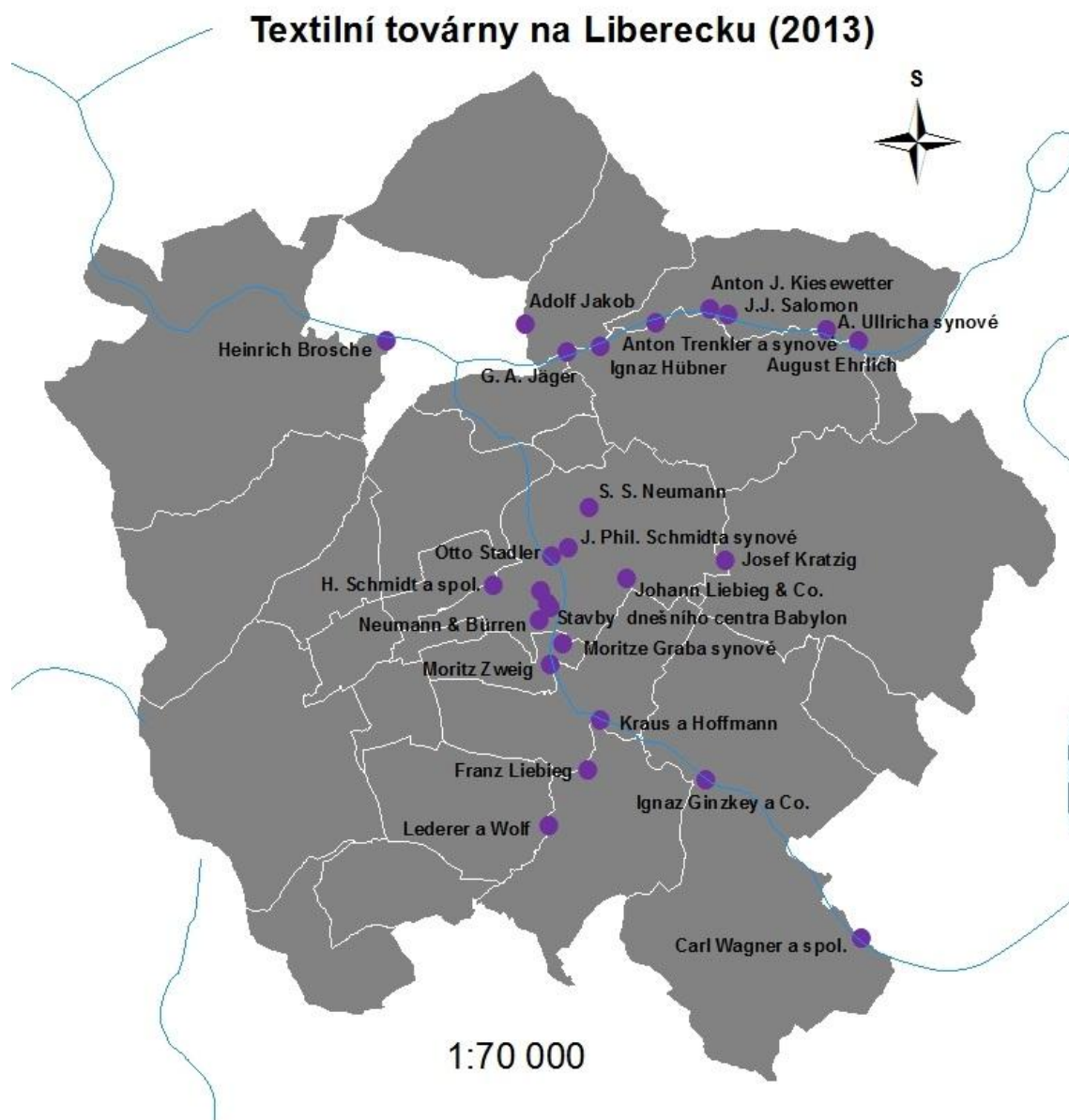
(MELANOVÁ, Miloslava. *Liberecká výstava 1906*, 1996, s. 14)

Obr. č. 47: Vchod do Textilany

(foto ze soukromého archivu)

3. Mapové přílohy

Mapa č. 1: Rozmístění textilních továren po Liberecku, kde je vidět velké množství budov hlavně na vodním toku a poté v centru

Mapa č. 2: Ve staré katastrální mapě je vidět areál továrny na sukno Josefa J. Salomona (vpravo označená p.č. 80) a továrna na sukna Josefa Zimmermana (vlevo označená p.č. 57).

(převzato z mapy Kateřinky 1608 – 2008, Ondřej Steger pro ZO ČSOP Kateřinky)